

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ: ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΤΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2019-2020

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Φραγκίσκης Γιάννακα του Ιωάννη
A.M.: 7340010419004

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας στο Ν. 4548/2018

Επιβλέποντες:

Ονοματεπώνυμα επιβλεπόντων

α) Καθηγητής κ. Γεώργιος Σωτηρόπουλος

β) Επίκουρος Καθηγητής κ. Ιάκωβος Βενιέρης

γ) Λέκτορας κ. Νικόλαος Βερβεσός

Αθήνα, Μάρτιος 2021

Copyright © *Φραγκίσκη Γιάννακα, Μάρτιος 2021*

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ.6
---------------	-------

Εισαγωγή

A. Οι έννοιες της «πλειοψηφίας» και της «μειοψηφίας» στην ΑΕ.....	σελ.5-6
B. Δικαιοπολιτικός σκοπός των δικαιωμάτων της μειοψηφίας.....	σελ.6-7
Γ. Ειδικότερα τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας.....	σελ.7-8
Δ. Διακρίσεις των δικαιωμάτων ενημέρωσης.....	σελ.8-9
Ε. Όροι και προϋποθέσεις άσκησης.....	σελ.9-12

Κύριο Μέρος

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας στο άρθρο 141 Ν. 4548/2018

A. Τα ατομικά δικαιώματα ενημέρωσης του μετόχου.....	σελ.12-20
--	-----------

1) Άρθρο 141 παρ. 6 εδάφιο α'.....	σελ.12-14
α) Αντικείμενο του δικαιώματος.....	σελ.14-15
β) Μέτοχος – ΔΣ – ΓΣ.....	σελ.15-16
γ) Προϋποθέσεις παροχής των πληροφοριών.....	σελ.16-17
δ) Η παροχή των πληροφοριών.....	σελ.17-18

2) Άρθρο 141 παρ. 10.....	σελ.18-19
---------------------------	-----------

3) Άρθρο 141 παρ. 11 εδάφιο α'.....	σελ.19-20
-------------------------------------	-----------

B. Τα συλλογικά δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας.....	σελ.20-32
---	-----------

1) Άρθρο 141 παρ. 6 εδάφιο γ'.....	σελ.20-21
α) Προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος.....	σελ.21-22
β) Άρνηση παροχής των πληροφοριών – Συνδρομή αποχρώντος ουσιώδους λόγου.....	σελ.23-26

2) Άρθρο 141 παρ. 7.....	σελ.26
α) Αντικείμενο της πληροφόρησης.....	σελ.26-28
β) Άσκηση του δικαιώματος και παροχή των πληροφοριών.....	σελ.28
γ) Άρνηση παροχής των πληροφοριών εκ μέρους του ΔΣ – Συνδρομή αποχρώντος ουσιώδους λόγου.....	σελ.28-29
δ) Συνδρομή των αιτούντων μετόχων στο δικαστήριο.....	σελ.29-32

Γ. Δικαιώματα πληροφόρησης των μετόχων σε άλλες διατάξεις	
---	--

1) Άρθρο 123 παρ. 1 Ν. 4548/2018.....	σελ.32
---------------------------------------	--------

2) Άρθρο 11 Ν. 4601/2019.....	σελ.33
-------------------------------	--------

Δ. Ειδικότερα ζητήματα

- 1) Ειδικές διαπιστώσεις για τα δικαιώματα της μειοψηφίας και τα δικαιώματα ενημέρωσης της.....σελ.33-34
- 2) Όρια άσκησης των δικαιωμάτων.....σελ.34-37
- 3) Η καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας.....σελ.37-40

Συμπέρασμα – Κριτική επισκόπηση

Βιβλιογραφία

Πρόλογος

Από 1η Ιανουαρίου 2019, ισχύει ο νέος νόμος για τις Ανώνυμες Εταιρείες (Ν. 4548/2018) προς αντικατάσταση του προηγούμενου κανονιστικού νόμου 2190/1920. Αντικείμενο της εν λόγω εργασίας είναι η ανάλυση των δικαιωμάτων ενημέρωσης του μετόχου, ως αναφέρονται στο άρθρο 141 παρ. 6,7 και 10 και 11 του ανωτέρου νόμου.

Στο άρθρο 141 εμπεριέχεται η ουσία των δικαιωμάτων μειοψηφίας.¹ Καταρχήν το άρθρο 141 ακολουθεί το άρθρο 39 του κ.ν.2190/1920 με ορισμένες τροποποιήσεις, είτε προς απλοποίηση των προϋποθέσεων ως προς την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων της μειοψηφίας είτε με την καθιέρωση νέων δικαιωμάτων. Τόσο ο ν.3604/2007 όσο και εν συνεχεία ο ν.4548/2018 συνετέλεσαν σημαντικά στην ενίσχυση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας, ενώ ο ν. 3884/2010 συνιστά ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής Οδηγίας 2007/36/EK για τα δικαιώματα των μετόχων των εισηγμένων εταιριών. Το άρθρο 141 συνιστά αναδιατύπωση της ως άνω Οδηγίας με τις κατάλληλες όμως προσαρμογές, ώστε να γίνει η ομαλή εισαγωγή και εφαρμογή της στο ελληνικό δίκαιο.²

Τα εν λόγω δικαιώματα μειοψηφίας αποτελούν μετοχικά δικαιώματα. Υπό την ευρεία έννοια ο όρος «μειοψηφία», ως απόρροια και προς αντιδιαστολή στην έννοια της «πλειοψηφίας» στην ανώνυμη εταιρεία περιλαμβάνει τόσο το μεμονωμένο μέτοχο όσο και τους μετόχους, που κατέχουν ορισμένο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου. Συνεπώς, ο ν.4548/2018 συγκαταλέγει στα εν λόγω δικαιώματα μειοψηφίας αφενός τα κεφαλαιουχικά και αφετέρου τα ατομικά δικαιώματα της μειοψηφίας, δηλαδή αυτά που δύναται να ασκεί κάθε μέτοχος εκ της κατοχής της μετοχικής του ιδιότητας. Κριτήριο της καθιέρωσης των ανωτέρω δύο κατηγοριών δικαιωμάτων συνιστά ο δικαιοπολιτικός σκοπός των δικαιωμάτων μειοψηφίας, η δε μόνη διαφορά μεταξύ τους συνίσταται στην τυπική προϋπόθεση της κατοχής ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου για τα κεφαλαιουχικά δικαιώματα της μειοψηφίας.³

Σκοπός του παρόντος έργου αποτελεί ειδικότερα η ανάλυση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας στην ανώνυμη εταιρία. Η πλήρης και αληθής πληροφόρηση του μετόχου είναι κρίσιμη προκειμένου αυτός διαθέτοντας το κατάλληλο πληροφοριακό υλικό αφενός να συμμετέχει ενεργά στη ΓΣ, να αξιολογεί προς την ορθή κατεύθυνση της αμφιλεγόμενες καταστάσεις και να ασκεί αποτελεσματικά το δικαίωμα ψήφου και αφετέρου με βάση το προσωπικό του συμφέρον να κρίνει επαρκώς την παραμονή ή την έξοδο του από την εταιρία.⁴

Το γενικό δικαίωμα ενημέρωσης του μετόχου απορρέει τόσο από τη μετοχική ιδιότητα, με την έννοια του φορέα κομμάτι της εταιρικής περιουσίας όσο και από το χαρακτήρα της μετοχικής σχέσης, ως συνόλου δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Τα δικαιώματα ενημέρωσης, ως ειδικότερη έκφανση των δικαιωμάτων μειοψηφίας, αποτελούν ως *ius cogens* αναφαίρετο κομμάτι του ιδιωτικού δικαίου της ΑΕ, το οποίο καταρχήν διέπεται από την αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας και συνιστούν το συστηματικό αντίβαρο σε αυτή.

¹ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1938

² Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1939

³ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, πρόλογος

⁴ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2ος τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1940

Το δικαίωμα ενημέρωσης του μετόχου αποτελεί τη λυδία λίθο για την αποτελεσματική συμμετοχή του μετόχου στην ΑΕ. Ως συστατικό στοιχείο του συνόλου της μετοχικής σχέσης απολαύει συνταγματικής προστασίας αλλά υπόκειται και στους προβλεπόμενους συνταγματικούς περιορισμούς (άρθρο 17 και 25 Σ).⁵

Εισαγωγή

Α. Οι έννοιες της «πλειοψηφίας» και της «μειοψηφίας» στην ΑΕ

Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας διέπεται κατά βάση από την αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας. Τα δικαιώματα ενημέρωσης λειτουργούν αρχικά ως αντιστάθμισμα στην ως άνω αρχή, βαίνουν όμως παραπέρα, καθώς απώτερος σκοπός τους είναι η προστασία, εντός του πλαισίου του νόμου και του καταστατικού, του μετοχικού συμφέροντος όλων των εταίρων, ήτοι εν τέλει της ίδιας της εταιρίας.

Ειδικότερα, η αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας αφορά τη λήψη των αποφάσεων στη ΓΣ αναφορικά με τη διοίκηση και διαχείριση της εταιρίας. Εν συνεχεία, η διοίκηση της εταιρίας ασκείται μέσω του διοικητικού συμβουλίου, το οποίο εκλέγεται από τη ΓΣ, ήτοι με απόφαση της πλειοψηφίας των μετόχων και είναι όργανο ανεξάρτητο και υπεύθυνο για τη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων. Συνεπώς, η ανάγκη των μετόχων για ενημέρωση επί της διαχείρισης της εταιρικής περιουσίας, της οποίας είναι κατ' ουσία οι φορείς, καθίσταται πρωταρχικής σημασίας. Ως εκ τούτου το χορηγούμενο σε αυτούς δικαίωμα ενημέρωσης (άρθρο 141 ν.4548) είναι κομβικό προκειμένου αυτοί να γνωρίζουν και να αξιολογούν την πορεία των εταιρικών υποθέσεων και την κατάσταση των μετοχικών τους σχέσεων.⁶

Στο πλαίσιο της ΑΕ τα δικαιώματα μειοψηφίας κατέχουν θεμελιώδη θέση, αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία με ιδιαίτερη αποστολή. Διαφέρουν σημαντικά από την προστασία που η εν γένει έννομη τάξη εξασφαλίζει στη μειοψηφία. Αποτελούν το συστηματικό αντίβαρο της αρχής της πλειοψηφίας και ο αναγκαίος περιορισμός της εξουσίας της. Συνεπώς, τα δικαιώματα μειοψηφίας στρέφονται εναντίον των αυθαιρεσιών και καταχρήσεων της πλειοψηφίας. Πράγματι, η πλειοψηφία τείνει σε αρκετές περιπτώσεις είτε την ικανοποίηση των ιδίων συμφερόντων είτε συγχέονται τα ιδιοτελή της οφέλη με τα συμφέροντα της εταιρίας.⁷

Το δίκαιο της ΑΕ αναγνωρίζει καταρχήν την αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας, που συνίσταται στην κατοχή εκ μέρους των μετοχών ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου. Όμως, υπό το ισχύον νομικό καθεστώς, η ευρεία έννοια της πλειοψηφίας περιλαμβάνει και το μεμονωμένο μέτοχο. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι και η έννοια της μειοψηφίας δεν συνιστά έναν ποσοτικό όρο αλλά αναφέρεται στον κύκλο των μετόχων που αντιτίθεται στην πλειοψηφία.⁸

Στο καθεστώς της ανώνυμης εταιρίας οι έννοιες της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας συνυπάρχουν, πλην όμως εκφράζουν διαφορετικές αντιλήψεις και συμφέροντα. Γύρω από τα δικαιώματα της μειοψηφίας έχουν αναπτυχθεί αντικρουόμενες απόψεις, από τη μία

⁵ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 4-6

⁶ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 8-10

⁷ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 20-24

⁸ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 24-26

αναγνωρίζεται η ανάγκη περιορισμού των ατασθαλιών και καταχρήσεων της πλειοψηφίας, από την άλλη θα πρέπει να διασφαλίζεται η έλλειψη καταστρατηγήσεων εκ μέρους της μειοψηφίας προς το σκοπό της αποτελεσματικής λειτουργίας της εταιρίας. Συνεπώς, απαιτείται μια στάθμιση των αντίρροπων δυνάμεων εντός της εταιρίας προκειμένου να διαφυλαχθεί η ικανοποίηση του εταιρικού συμφέροντος.⁹

B. Δικαιοπολιτικός σκοπός των δικαιωμάτων της μειοψηφίας

Καταρχήν, ως αναφέρθηκε, τα δικαιώματα της μειοψηφίας αποσκοπούν στον περιορισμό της εξουσίας της πλειοψηφίας. Δεδομένου όμως ότι η έννοια της μειοψηφίας δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά ορισμένο αριθμό μετόχων αλλά και το μεμονωμένο μέτοχο, γίνεται αντιληπτό ότι τα δικαιώματα της μειοψηφίας υπηρετούν έναν απώτερο σκοπό.

Στο δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας τα δικαιώματα της μειοψηφίας κατέχουν κοινό σκοπό, ήτοι τη διαφύλαξη των συμφερόντων της μειοψηφίας έναντι της πλειοψηφίας. Κατά την άσκηση τους τα ως άνω δικαιώματα εμπεριέχουν και τη διαφύλαξη του εν γένει εταιρικού συμφέροντος, αφού ασκούνται με γνώμονα την ομαλή και προσήκουσα λειτουργία της εταιρίας. Η ικανοποίηση του εταιρικού συμφέροντος ενυπάρχει σε κάθε δικαίωμα της μειοψηφίας και αποτελεί αναφαίρετο στοιχείο του.

Η απρόσκοπτη λειτουργία της εταιρίας κατοχυρώνεται μέσω των δικαιωμάτων της μειοψηφίας, είτε δια της δυνατότητας τους να ενημερώνονται και να παρεμβαίνουν στη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων είτε δια της παρεμπόδισης λήψης καταχρηστικών αποφάσεων εκ μέρους της πλειοψηφίας. Η ικανοποίηση του εταιρικού συμφέροντος είναι το στοιχείο που διακρίνει τα δικαιώματα μειοψηφίας του άρθρου 141 από τα λοιπά ατομικά δικαιώματα του μετόχου, τα οποία έχουν διαφορετική αποστολή, καθώς η άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων δεν προϋποθέτει συμμετοχή των μετόχων στη ΓΣ. Τα δικαιώματα μειοψηφίας του άρθρου 141 ασκούνται ουσιαστικά για τη προάσπιση των συμφερόντων όλων των μετόχων.¹⁰

Η πραγματική εξυπηρέτηση των συμφερόντων της μειοψηφίας δεν συνιστά όρο για την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων, καθώς αυτά δεν επιτρέπεται να έχουν ως συνέπεια την πρόκληση ζημίας στην εταιρία. Συνεπώς, είναι ορθότερο να δεχτούμε ότι ratio των δικαιωμάτων της μειοψηφίας είναι η προάσπιση των συμφερόντων της και συνακόλουθα του συμφέροντος της ίδιας της εταιρίας δια της γενικής αξίωσης που έχει κάθε μέτοχος προς ακριβή τήρηση του νόμου και του καταστατικού από τα εταιρικά όργανα.

Συμπερασματικά, η προστασία της μειοψηφίας δια των δικαιωμάτων που της απονέμει ο νόμος, δεν συνιστά αυτοσκοπό αλλά το μέσο για την πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού. Οι σχετικές διατάξεις δεν συνιστούν εξαιρετικό δίκαιο στο πλαίσιο της ΑΕ αλλά συστατικό κομμάτι του. Πλην, όμως, αποτελούν ιδιαίτερο δίκαιο με την έννοια ότι χορηγούν ιδιαίτερες εξουσίες στη μειοψηφία, πέραν του κανόνα της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας, πάντα όμως εντός των ορίων της καταστατικής έννομης τάξης και προς την επίτευξη του εταιρικού συμφέροντος. Η αποτελεσματική εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων σχετικά με τα δικαιώματα της μειοψηφίας

⁹ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1938

¹⁰ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 62-64

προϋποθέτει την τελεολογική ερμηνεία τους προκειμένου να αναδειχθεί και διαφυλαχθεί ο ειδικότερος ως άνω σκοπός που επιδιώκουν.¹¹

Γ. Ειδικότερα τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας

Καταρχήν τα δικαιώματα της μειοψηφίας χαρακτηρίζονται από ενότητα σκοπού. Ωστόσο, είναι δυνατή η διάκριση τους αναφορικά με το ειδικότερο περιεχόμενο τους, αφενός σε αυτά που επιτρέπουν την ουσιαστικότερη συμμετοχή και παρέμβαση του μετόχου στη ΓΣ και αφετέρου σε αυτά που αποβλέπουν στην πληρέστερη πληροφόρηση τους για θέματα σχετιζόμενα με την εταιρεία.

Η δεύτερη κατηγορία δικαιωμάτων, τα οποία αποτελούν το αντικείμενο εξέτασης του παρόντος, χαίρουν υψίστης σημασίας τόσο στο εταιρικό δίκαιο όσο και στο δίκαιο της κεφαλαιαγοράς όσον αφορά εταιρίες με μετοχές εισηγμένες σε δημόσια αγορά. Ο μέτοχος θα πρέπει να είναι σε θέση κατόπιν πλήρους και αληθούς πληροφόρησης σχετικά με τα εταιρικά δρώμενα, να συμμετέχει ουσιαστικά στη ΓΣ και να λαμβάνει αποφάσεις συνειδητοποιώντας τις ενδεχόμενες συνέπειες για την εταιρία. Εξίσου, θα πρέπει να έχει την ικανότητα να αξιολογήσει την πορεία της εταιρίας σε σχέση με τα προσωπικά του συμφέροντα και να κρίνει την παραμονή ή έξοδο του από την εταιρία. Η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης του μετόχου αμβλύνει τη διάσταση μεταξύ του διοικητικού οργάνου της εταιρίας και των μετόχων συμβάλλοντας στην ομαλή και επικερδή λειτουργία της.¹²

Η πληροφόρηση των μετόχων αποτελεί κατεξοχήν πράξη εταιρικής διαχείρισης. Αφορούν την επικείμενη ΓΣ και ικανοποιούνται εντός αυτής. Αρμόδιο όργανο προς παροχή πληροφόρησης στους μετόχους είναι το ΔΣ με αποκλειστική αρμοδιότητα-υποχρέωση. Πρόκειται για δικαιώματα αυτόνομα σε σχέση με τα λοιπά δικαιώματα της μειοψηφίας, αναφαίρετα και μη περιορίσιμα από το καταστατικό.

Η πληροφόρηση των μετόχων αφορά θέματα εσωτερικής διαχείρισης και ως εκ τούτου συμπληρώνουν την υποχρέωση του ΔΣ προς λογοδοσία. Παρέχεται τόσο κατά την τακτική όσο και στην έκταση ΓΣ και οφείλει να ανταποκρίνεται στους κανόνες της αλήθειας, της ακρίβειας και της πληρότητας. Ως συνέπεια, οι μέτοχοι έχουν τη δυνατότητα να αξιολογήσουν την εσωτερική αξία της συμμετοχής τους και μέσω της μετοχικής τους ιδιότητας να συμμετέχουν στη διεύθυνση των εταιρικών υποθέσεων.¹³

Οι διατάξεις που απονέμουν τα δικαιώματα για αίτηση και παροχή πληροφόρησης στους μετόχους συμπληρώνουν τις γενικές διατάξεις περί δημοσιότητας και συμβάλλουν στην ορθότερη άσκηση εν γένει των δικαιωμάτων μειοψηφίας. Ωστόσο, δεν δημιουργούν στο μέτοχο την υποχρέωση να ασκεί τα δικαιώματα του και ιδίως το δικαίωμα ψήφου σύμφωνα με τις πληροφορίες που λαμβάνει αλλά διατηρεί την ελευθερία κρίσης του.

Οι διατάξεις του άρθρου 141 αποτελούν διατάξεις αναγκαστικού δικαίου (*ius cogens*). Δεδομένου ότι η σημασία τους για τους μετόχους είναι μεγάλη, ο αναγκαστικός χαρακτήρας των

¹¹ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 71

¹² Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1939

¹³ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 31-32

σχετικών δικαιωμάτων λειτουργεί μόνο προς όφελος των μετόχων και εξ αυτού πρόκειται για *ius cogens lato sensu* δικαιώματα και όχι για *ius cogens stricto sensu*.¹⁴

Ο αναγκαστικός χαρακτήρας των εν λόγω δικαιωμάτων έχει την έννοια αφενός ότι συγκαταλέγονται στο ελάχιστο περιεχόμενο του καταστατικού και συνεπώς διασφαλίζουν την προστασία της μειοψηφίας έναντι της άρχουσας πλειοψηφίας και αφετέρου ότι εντός του αναγκαστικού νομικού πλαισίου της ανώνυμης εταιρίας παρέχει τη δυνατότητα για μια ειδικότερη ρύθμιση τους μέσω καταστατικών ρητρών. Συνεπώς, δια της καταστατικής πρόβλεψης είναι δυνατή η διευκόλυνση, όχι όμως και ο περιορισμός ή αποκλεισμός του περιεχομένου ή της άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας. Ήτοι, είναι έγκυρη καταστατική ρήτρα που μειώνει το απαιτούμενο ποσοστό άσκησης των δικαιωμάτων, όχι όμως κάτω του μισού (άρθρο 141 παρ. 13, ένδειξη της ευχέρειας που παρέχει ο νομοθέτης για πρόβλεψη καταστατικών ρητρών). Επίσης, υποστηρίζεται η άποψη ότι σε κάθε περίπτωση, όριο στις διευκολύνσεις που το καταστατικό παρέχει στους μετόχους είναι το κριτήριο του αποχρώντος ουσιώδους λόγου, που οδηγεί το ΔΣ στην άρνηση παροχής της πληροφόρησης.¹⁵

Εν συνεχεία, η πρωτοβουλία ως προς την άσκηση καθώς και την παραίτηση ή την ανάκληση άσκησης των ανωτέρω δικαιωμάτων εναπόκειται στους δικαιούχους μετόχους, καθώς πρόκειται για δικαιώματα ιδιωτικού δικαίου. Πλην, όμως, δεν είναι δυνατή η αφηρημένη και εκ των προτέρων παραίτηση των μετόχων από τα ως άνω δικαιώματα ενημέρωσης, καθώς αυτοί δεν μπορούν να γνωρίζουν εκ των προτέρων τις συνθήκες, υπό τις οποίες ενδέχεται να καταστεί επιτακτική η άσκηση τους.¹⁶ Ωστόσο, στη θεωρία έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι δεν είναι δυνατή και η *in abstracto* και *in globo* παραίτηση του μετόχου από το δικαίωμα πληροφόρησης για προηγούμενες εταιρικές χρήσεις, τα πραγματικά περιστατικά των οποίων δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει λόγω της απόκρυψης τους από τη διοίκηση της εταιρείας.¹⁷

Κατόπιν των ανωτέρω, ήτοι της αναγνώρισης δικαιωμάτων μειοψηφίας, τόσο ατομικών όσο και συλλογικών και εν συνεχεία της παροχής στους μετόχους της δυνατότητας εγγύτερης διαμόρφωσης των ως άνω δικαιωμάτων καθίσταται φανερό η σπουδαιότητα που αποδίδει ο νομοθέτης στην προστασία του μεμονωμένου μετόχου ως αδήριτη αρχή για την αποτελεσματική εσωτερική οργάνωση της ανώνυμης εταιρίας.¹⁸

Δ. Διακρίσεις των δικαιωμάτων ενημέρωσης

Τα δικαιώματα του άρθρου 141 διακρίνονται σε συλλογικά και ατομικά και περαιτέρω τα συλλογικά διακρίνονται μεταξύ τους με βάση το ποσοστό κεφαλαίου, που προϋποθέτει η νομότυπη άσκηση τους. Τα κριτήρια διάκρισης που ακολουθεί ο νομοθέτης αναφορικά με το περιεχόμενο των επί μέρους δικαιωμάτων είναι αρχικά η σημασία τους για την προστασία του μετόχου και συνακόλουθα για τη διασφάλιση του εταιρικού συμφέροντος και έπειτα οι περιορισμοί που πρέπει να τίθενται και το ποσοστό κεφαλαίου που κρίνεται ορθό να κατέχουν οι μέτοχοι για τη νομότυπη άσκηση τους.

¹⁴ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 37-38

¹⁵ Μαρίνος, Το ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης, σελ. 270

¹⁶ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1942

¹⁷ Μιχαλόπουλος, ΔΕΕ 2006, 583, Ν. Ρόκας, ΔΕΕ 2007, 274

¹⁸ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 40

Τα συλλογικά δικαιώματα διακρίνονται περαιτέρω σε αυτά της «μεγάλης» μειοψηφίας, όπου τίθεται ως προϋπόθεση ότι οι ασκούντες μέτοχοι κατέχουν ποσοστό τουλάχιστον 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου και σε αυτά της «μικρής» μειοψηφίας, όπου οι μέτοχοι οφείλουν να εκπροσωπούν ποσοστό τουλάχιστον 1/20 του μετοχικού κεφαλαίου. Συγκριτικά ο νομοθέτης απονέμει σημαντικότερα, από άποψη περιεχομένου, δικαιώματα στη «μεγάλη» μειοψηφία. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μια διαφοροποίηση σχετικά με το προϊσχύον δίκαιο του κ.ν. 2190/1920, όπου ως ποσοστό της «μεγάλης» μειοψηφίας οριζόταν το 1/5 του μετοχικού κεφαλαίου. Σε κάθε περίπτωση η κατοχή ποσοστού 1/5 του μετοχικού κεφαλαίου εξακολουθεί να τίθεται ως προϋπόθεση για την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων μειοψηφίας, λ.χ. στο άρθρο 135 παρ. 1. Συνεπώς, η έννοια της μεγάλης μειοψηφίας δεν ορίζεται αποκλειστικά, καθώς ο νομοθέτης παρέχει τη δυνατότητα και καταστατικής μείωσης του εν λόγω ποσοστού. Κριτήριο συνιστά σε κάθε περίπτωση ο σκοπός που εξυπηρετεί το εκάστοτε δικαίωμα μειοψηφίας.¹⁹

Εν αντιθέσει, ατομικά είναι τα δικαιώματα που δύναται να ασκεί κάθε μέτοχος ανεξάρτητα από τον αριθμό μετοχών που κατέχει. Αρκεί και η κατοχή μόνο μίας μετοχής. Το ποσοστό του κεφαλαίου που ορίζεται στο νόμο ως προϋπόθεση για την άσκηση των εκάστοτε δικαιωμάτων είναι το ελάχιστο δυνατό. Συνεπώς, είναι αδιάφορο εάν οι μέτοχοι συγκεντρώνουν μεγαλύτερο ποσοστό ή εάν το απαιτούμενο ποσοστό κατέχει ένας ή περισσότεροι μέτοχοι.

Τα δικαιώματα μειοψηφίας εφαρμόζονται ενιαία στις ανώνυμες εταιρίες ανεξάρτητα από το εάν έχουν τις μετοχές τους εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά. Ωστόσο, ενδέχεται να τίθενται κάποιες επιπλέον προϋποθέσεις εάν πρόκειται για εισηγμένη εταιρία. Τα δικαιώματα της μειοψηφίας των εισηγμένων εταιρειών έχουν ενωσιακή προέλευση και ρυθμίζονται με την Οδηγία 2007/36/EK.²⁰

Ε. Όροι και προϋποθέσεις άσκησης

Σύμφωνα με το άρθρο 141 παρ. 12, οι προϋποθέσεις άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων είναι οι ακόλουθες :

1. Η μετοχική ιδιότητα των αιτούντων και η απόδειξη της

Ο αιτών οφείλει κατά το χρόνο άσκησης του δικαιώματος να φέρει τη μετοχική ιδιότητα, ήτοι να είναι κύριος ορισμένου ποσοστού μετοχών ανεξάρτητα από τον αριθμό και το είδος τους, ακόμα δηλαδή και χωρίς δικαίωμα ψήφου.²¹

Επί ενεχύρου ή επικαρπίας μετοχών, σύμφωνα και με τη ρητή διατύπωση του άρθρου 54 παρ. 3, ο αιτών οφείλει να έχει το δικαίωμα ψήφου στη ΓΣ, καθώς το πρόσωπο που έχει το δικαίωμα ψήφου δύναται να ασκεί και τα λοιπά μη περιουσιακά δικαιώματα του μετόχου. Συνεπώς, δύναται τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας να ασκούνται από τον επικαρπωτή ή ενεχυραστή, κατά τις διατυπώσεις του νόμου, για τις εκ μέρους τους άσκηση των δικαιωμάτων του μετόχου. Ωστόσο, αν πρόκειται για δικαίωμα, το οποίο συνδέεται άρρηκτα με την εταιρική συμμετοχή, όπως το ατομικό δικαίωμα του μετόχου για πληροφόρηση ως προς την πορεία των εταιρικών υποθέσεων, δεν απαιτείται ο μέτοχος να έχει και το δικαίωμα ψήφου στη ΓΣ.²² Εν

¹⁹ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1940

²⁰ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1941

²¹ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, σελ. 100

²² Μαρίνος, Το ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης, σελ. 281

αντιθέσει, ο καταπιστευματοδόχος ασκεί εξ ορισμού όλα τα μετοχικά δικαιώματα (ατομικά και κεφαλαιουχικά δικαιώματα μειοψηφίας) στο όνομα του. Στην περίπτωση της συγκυριότητας μετοχών, τα δικαιώματα των μετόχων ασκούνται από ειδικό εκπρόσωπο, που έχουν επιλέξει προς τούτο οι μέτοχοι.²³

Συνεπώς, τα δικαιώματα μειοψηφίας είναι μετοχικά, καθώς απονέμονται μόνο σε μετόχους και μόνο αυτοί δύνανται να τα ασκούν και όχι τρίτοι. Κατ' ουσία απορρέουν από τη «μετοχή» υπό τη διπλή της λειτουργία, ως «εκπροσώπου» του εταιρικού μεριδίου και της μετοχικής σχέσης. Δεν μπορούν να ασκηθούν πλαγιαστικά από τους πιστωτές του. Πρόκειται για προσωπικά δικαιώματα του μετόχου, δηλαδή τμήμα της μετοχικής σχέσης και ως προς τα οποία εφαρμόζεται η αρχή του αδιασπάστου. Ως σύνολο δικαιωμάτων αποτελούν κομβικό κομμάτι της ομαλής και πλήρους εσωτερικής οργάνωσης της ανώνυμης εταιρίας.²⁴

Με τα εν λόγω δικαιώματα επιτυγχάνεται η προστασία του μετόχου και ως επενδυτή, σημείο ιδιαίτερα σημαντικό για τις εισηγμένες ανώνυμες εταιρίες. Οι διατάξεις που απονέμουν στους μετόχους της μειοψηφίας δικαιώματα επιτελούν και προληπτική λειτουργία, υπό την έννοια ότι η διασφάλιση της προστασίας των μετόχων και συνακόλουθα της ύπαρξης πλουραλισμού απόψεων στη ΓΣ προσελκύει νέους επενδυτές και μετόχους και αποτρέπει την κατάχρηση εξουσίας και τις αυθαιρεσίες της πλειοψηφίας και του διοικητικού οργάνου.²⁵

2. Η συγκέντρωση εκ μέρους των αιτούντων του εκάστοτε απαιτούμενου ποσοστού κεφαλαίου

Το ποσοστό που απαιτείται, σύμφωνα με το άρθρο 141, συνίσταται ανάλογα με το περιεχόμενο του δικαιώματος στο 1/10 (μεγάλη πλειοψηφία) ή στο 1/20 (μικρή πλειοψηφία) του μετοχικού κεφαλαίου. Το ποσοστό αυτό μπορεί να κατέχει ένας ή περισσότεροι μέτοχοι βάση της μετοχικής σύνθεσης της εκάστοτε ανώνυμης εταιρίας. Με ρητή καταστατική πρόβλεψη είναι δυνατή η μείωση του προβλεπόμενου ποσοστού, όχι όμως κάτω από το μισό.

Συνεπώς, τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας είναι κεφαλαιουχικά, υπό την έννοια ότι οι ασκούντες είναι φορείς μετοχικών σχέσεων, που αντιστοιχούν στο εκάστοτε απαιτούμενο ποσοστό του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου. Φορείς των δικαιωμάτων είναι ουσιαστικά οι ίδιες οι μετοχικές σχέσεις. Αυτό προκύπτει κυρίως από το σκοπό των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας, που συνίσταται στην εξυπηρέτηση του συμφέροντος όλων των εταίρων και εν γένει της εταιρείας. Εξ αυτού και δεν ενδιαφέρει εάν το απαιτούμενο ποσοστό κεφαλαίου εκπροσωπείται από έναν ή περισσότερους μετόχους.

Σημειωτέον ότι τόσο η πλειοψηφία όσο και η μειοψηφία δεν αποτελούν όργανα του νομικού προσώπου της ανώνυμης εταιρίας και δεν εκφράζουν μεμονωμένα είτε η μία είτε η άλλη τη βούληση του ν.π. Η άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων αποβαίνει σε όφελος όλων των μετόχων, ακόμα και αυτών που δεν συγκαταλέγονται στην αιτούσα «κεφαλαιουχική» μειοψηφία, είτε επειδή δεν ασκούν το δικαίωμα είτε επειδή δεν συγκεντρώνουν το απαιτούμενο προς τούτο ποσοστό.

²³ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1943

²⁴ Η ιδιότητα του μετόχου της μειοψηφίας είναι απόρροια της κατοχής της μετοχικής σχέσης. Δεν συνιστά προϋπόθεση για την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων.

²⁵ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 75-77

Τα δικαιώματα ενημέρωσης απονέμονται σε μετόχους που εκπροσωπούν τον εκάστοτε οριζόμενο ποσοστό κεφαλαίου, ανεξάρτητα από το εάν αυτοί ανήκουν στην κεφαλαιουχική μειοψηφία ή πλειοψηφία της εταιρίας. Αυτή η δυνατότητα προκύπτει ακριβώς από τον απρόσωπο και κεφαλαιουχικό χαρακτήρα της ανώνυμης εταιρίας, καθώς και από το γεγονός ότι δεν τίθεται ανώτατο όριο στο ποσοστό μετοχών που κατέχουν οι αιτούντες μέτοχοι. Σε αυτό συνίσταται και το βασικό σημείο διάκρισης των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας από τα λοιπά εν γένει δικαιώματα μειοψηφίας της ανώνυμης εταιρίας.²⁶

3. Η απόδειξη του αριθμού μετοχών, που κατέχουν κατά την άσκηση του δικαιώματος

Η απόδειξη της κατοχής των μετοχών γίνεται με κάθε πρόσφορο νόμιμο μέσο. Μία δυνατότητα είναι η κατάθεση των μετοχών, κατά τη διαδικασία του άρθρου 124 παρ. 2.²⁷ Ειδικώς για τις εταιρίες με μετοχές εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά, προβλέπεται είτε η ενημέρωση από το κεντρικό αποθετήριο τίτλων, εφόσον προσφέρει υπηρεσίες μητρώου είτε ειδάλλως από τους συμμετέχοντες και εγγεγραμμένους διαμεσολαβητές στο κεντρικό αποθετήριο τίτλων.²⁸

Ειδικώς, όμως, για τα δικαιώματα του άρθρου 141 παρ. 6, 10 και 11, που χορηγούνται σε οποιοδήποτε μέτοχο ανεξαρτήτως του ποσοστού που εκπροσωπεί, η ως άνω απόδειξη δεν αποτελεί προϋπόθεση για την νομότυπη άσκηση τους.

Η άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης συνίσταται σε κάθε επιμέρους πράξη που απαιτείται με βάση το περιεχόμενο του εκάστοτε ασκούμενου δικαιώματος. Από την ποικιλία του περιεχομένου τους προκύπτει ότι απονέμουν στη μειοψηφία εύρος εξουσιών με πλείστες δυνατότητες. Συνήθως, συνίσταται στη δυνατότητα της μειοψηφίας να υποβάλει αίτηση στα όργανα του ν.π είτε να προσφύγει δικαστικά εναντίον παράνομων πράξεων των οργάνων του είτε η μία εναλλακτική ακολουθεί την άλλη σε περίπτωση που δεν ευδοκιμήσει.²⁹

Οι αιτούντες μέτοχοι θα πρέπει να διατηρούν τη μετοχική τους ιδιότητα σε κάθε επιμέρους πράξη, είναι όμως δυνατή η μείωση του εκπροσωπούμενου ποσοστού κεφαλαίου, εφόσον τηρείται το ελάχιστο προβλεπόμενο όριο και οι μέτοχοι είναι οι ίδιοι, που είχαν αρχικά προβεί στην άσκηση του δικαιώματος. Καθίσταται φανερό ότι τα εν λόγω δικαιώματα ενημέρωσης αντιστοιχούν στα δικαιώματα διοίκησης, που παρέχονται στην πλειοψηφία και στα διοικητικά όργανα της ανώνυμης εταιρίας. Εξ αυτού προκύπτουν η ποικιλία του περιεχομένου τους και το εύρος των δυνατοτήτων που τα συνοδεύει, ώστε να καλύπτουν ακριβώς μεγάλο φάσμα των εταιρικών υποθέσεων.³⁰

Στις περιπτώσεις που προβλέπεται προσφυγή των αιτούντων στο δικαστήριο, αρμόδιο είναι το μονομελές Πρωτοδικείο της έδρας της εταιρίας, το οποίο εκδικάζει κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας.³¹ Η διαδικασία αυτή προσήκει στη φύση της διαφοράς, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντιδικίας, την αποτελεσματικότερη διαφύλαξη του εταιρικού

²⁶ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 113-115

²⁷ Άρθρο 141 παρ. 12 Ν. 4548/2018

²⁸ Άρθρο 124 παρ. 5 Ν. 4548/2018

²⁹ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 116

³⁰ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, σελ. 47

³¹ Άρθρο 3 Ν. 4548/2018

συμφέροντος και την μείζονος σημασίας παρέμβαση στην εσωτερική λειτουργία της ανώνυμης εταιρίας, που δεν αφορά αποκλειστικά τους μετόχους-αιτούντες.³²

Κύριο μέρος

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας στο άρθρο 141 του Ν. 4548/2018

Α. Τα ατομικά δικαιώματα ενημέρωσης του μετόχου

1) Σύμφωνα με το άρθρο 141 παρ. 6 εδ. α' Ν. 4548/2018, οποιοσδήποτε μέτοχος δύναται ο ίδιος ή δια αντιπροσώπου³³ να υποβάλει αίτηση στην εταιρεία, αιτούμενος την παροχή από το ΔΣ στην επικείμενη ΓΣ, πέντε τουλάχιστον πλήρεις ημέρες νωρίτερα, ρητές πληροφορίες για τις υποθέσεις της εταιρίας στο μέτρο που αυτές είναι σχετικές με θέματα της ημερήσιας διάταξης. Η ratio του εν λόγω δικαιώματος έγκειται στην πληρέστερη και ακριβή πληροφόρηση του μετόχου αναφορικά με τα θέματα της ημερήσιας διάταξης που πρόκειται να συζητηθούν στη ΓΣ, ώστε να είναι προετοιμασμένος και αξιολογώντας τις καταστάσεις να ασκήσει το δικαίωμα ψήφου του αποτελεσματικά και σύμφωνα με τα συμφέροντα του και δη τα συμφέροντα της εταιρείας.³⁴

Το ως άνω δικαίωμα μετετράπη σε ατομικό από δικαίωμα της κεφαλαιουχικής μειοψηφίας με το άρθρο 47 Ν. 3604/2007. Συνδέεται στενά με την ιδιότητα του μετόχου, ως φορέα της μετοχικής σχέσης και της ΓΣ, ως ανώτατου διοικητικού οργάνου της εταιρείας, εντός της οποίας όλοι οι μέτοχοι καλούνται να έχουν λόγο στη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων. Συγκριτικά με τα λοιπά δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας³⁵, το εν λόγω ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης είναι γενικό³⁶, καθώς δεν τίθενται ιδιαίτερες προϋποθέσεις ως προς την άσκηση του, ήτοι μπορεί να ασκηθεί από οποιονδήποτε μέτοχο και οι αιτούμενες πληροφορίες μπορούν να αφορούν οποιοδήποτε από τα θέματα της ημερήσιας διάταξης.³⁷

Η μετατροπή του εν λόγω δικαιώματος σε ατομικό³⁸ αποτελούσε επί καιρό σταθερό αίτημα της θεωρίας. Ο αιτών οφείλει και αρκεί να κατέχει και να αποδεικνύει τη μετοχική του ιδιότητα κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης του προς την εταιρεία. Ο μέτοχος έχει τη νομική ευχέρεια να ασκήσει το δικαίωμα του υποβάλλοντας την αίτηση του προς την εταιρεία, η οποία θα έχει και την υποχρέωση ικανοποίησης του, ήτοι την παροχή των οφειλόμενων πληροφοριών δια του ΔΣ. Μέχρι την εκπλήρωση του αιτήματος του μετόχου από το ΔΣ στην επικείμενη ΓΣ, ο μέτοχος έχει τη δυνατότητα να παραιτηθεί και να ανακαλέσει την υποβληθείσα δήλωση του.³⁹

Η ικανοποίηση του αιτήματος του μετόχου γίνεται με την παροχή των πληροφοριών στην επικείμενη ΓΣ, ανεξαρτήτως αν αυτή είναι τακτική ή έκτακτη. Αντίστοιχο δικαίωμα παρέχεται και στους μετόχους των αποκαλούμενων ιδιαίτερων συνελεύσεων των μετόχων. Συνάγεται, λοιπόν, ρητώς ότι το εν λόγω δικαίωμα συνδέεται με τη μετοχική σχέση, δικαιούχος είναι ο

³² Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 117

³³ Εφόσον το σχετικό πληρεξούσιο αφορά και την υποβολή σχετικών αιτημάτων σύμφωνα με την προβλεπόμενη στο άρθρο διαδικασία, Μαρίνος, Το ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης, σελ. 280

³⁴ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, σελ. 124

³⁵ Άρθρο 141 παρ. 6 εδάφιο γ', παρ. 7 εδάφιο α', παρ. 10 και παρ. 11

³⁶ Τα λοιπά δικαιώματα ενημέρωσης χαρακτηρίζονται ως ειδικά, καθώς σχετίζονται με ειδικότερα θέματα.

³⁷ Το αντίστοιχο ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης στο γερμανικό δίκαιο (AktG 531) αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μετοχικής ιδιότητας και της ελευθερίας διάθεσης της μετοχικής σχέσης και ως εκ τούτου χαίρει συνταγματικής προστασίας.

³⁸ Υπό το προϊσχύον δίκαιο ανήκε στα δικαιώματα της μειοψηφίας της ΑΕ (άρθρο 39 κ.ν. 2190/1920)

³⁹ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 196-197

κάτοχος της, ήτοι κατά κανόνα ο κύριος του τίτλου (ΑΚ 1110) ή ο επικαρπωτής ή ο ενεχυρούχος δανειστής, οι οποίοι δύνανται κατά τους προβλεπόμενους στο καταστατικό όρους να αποκτήσουν παράγωγο δικαίωμα ενημέρωσης.⁴⁰ Δεν είναι δυνατή η αυτοτελής μεταβίβαση του δικαιώματος⁴¹, ενώ στις περιπτώσεις που δικαιούχοι είναι πλείονες υφίσταται μεταξύ τους κοινωνία δικαιώματος κατά ιδανικά μέρη⁴². Σε κάθε περίπτωση είναι δυνατή η άσκηση του δικαιώματος διά αντιπροσώπου, ήτοι πληρεξουσίου.⁴³

Για την απόκτηση και άσκηση του εν λόγω ατομικού δικαιώματος πληροφόρησης αρκεί η ύπαρξη της μετοχικής ιδιότητας, χωρίς να απαιτείται η κατοχή ορισμένου ποσοστού μετόχων ή η ύπαρξη ή άσκηση του δικαιώματος ψήφου ή μάλιστα η συμμετοχή του μετόχου στη συγκεκριμένη ΓΣ. Επίσης, δεν συνιστά όρο άσκησης η δικαιολόγηση της αίτησης πληροφόρησης εκ μέρους του μετόχου, κοινή δε αίτηση περισσότερων μετόχων πρέπει να ερμηνεύεται ως πλείονες αιτήσεις, ως προς τις οποίες εφαρμόζεται αυτοτελώς το παρόν άρθρο. Εκ των ανωτέρω, προκύπτει ρητώς ότι το εν λόγω δικαίωμα εδράζεται στην αναγκαστικού δικαίου διάταξη περί ετεροδιοίκησης της εταιρίας και στην υποχρέωση των διοικητών της προς λογοδοσία.⁴⁴

Το εν λόγω δικαίωμα κατηγοριοποιείται μεταξύ των μετοχικών δικαιωμάτων και συγκεκριμένα εντάσσεται στα δικαιώματα διοίκησης του μετόχου. Ενισχύει και υποβοηθάει την άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής, λόγου, υποβολής ερωτήσεων και προτάσεων στη ΓΣ και την ιδίως την άσκηση του δικαιώματος ψήφου, χωρίς να παρέχει αντίστοιχο δικαίωμα στη ΓΣ. Συνεπώς, συμβάλλει ουσιαστικά στην αποτελεσματική άσκηση των λοιπών δικαιωμάτων διοίκησης του μετόχου και εν γένει της μειοψηφίας.

Παρότι, ως προαναφέρθηκε, το εν λόγω δικαίωμα συνδέεται ουσιαστικά με τα λοιπά δικαιώματα διοίκησης του μετόχου καθώς συμβάλλει στην αποτελεσματική άσκηση τους, διατηρεί, ωστόσο, την αυτοτέλεια του. Ήτοι, εξαρτάται αποκλειστικά από την κατοχή της μετοχικής σχέσης, είναι αυτόνομο έναντι των λοιπών δικαιωμάτων διοίκησης και από νομική άποψη αποβλέπει στην πληροφόρηση του μετόχου ως αυτοτελή σκοπό. Ο αυτοτελής χαρακτήρας του δικαιώματος προκύπτει και από την αποσύνδεση του δικαιώματος από το ύψος του μετοχικού κεφαλαίου που κατέχει ο αιτών μέτοχος καθώς από το γεγονός ότι οι αιτούμενες πληροφορίες παρέχονται εν γένει στη ΓΣ και όχι αποκλειστικά στο μέτοχο. Μάλιστα, ο αιτών μέτοχος δεν απαιτείται ούτε να συμμετέχει στη συγκεκριμένη ΓΣ ούτε να ασκεί το δικαίωμα ψήφου του⁴⁵, αλλά αποδέκτης των πληροφοριών είναι ακριβώς η ίδια η ΓΣ.

Εκ των ανωτέρω, προκύπτει και ο ειδικότερος σκοπός του δικαιώματος, ήτοι η ενημέρωση του μετόχου για συγκεκριμένες πληροφορίες παρεχόμενες από το διοικητικό συμβούλιο ενώπιον της ΓΣ και του συνόλου των μετόχων. Συνεπώς, απώτερος σκοπός του δικαιώματος είναι η πληροφόρηση του συνόλου των μετόχων και εν τέλει η αποτελεσματικότερη άσκηση του

⁴⁰ Άρθρο 38 παρ. 8 και άρθρο 29 παρ. 5 Ν. 4548/2018

⁴¹ Λόγω της αρχής του αδιασπάστου της μετοχικής σχέσης

⁴² ΑΚ 785,113

⁴³ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 198

⁴⁴ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 199

⁴⁵ Ως αναφερόταν στο προϊσχύον δίκαιο, κ.ν. 2190/1920

δικαιώματος ψήφου, καθώς θα είναι σε θέση να προβούν σε μία πληρέστερη αξιολόγηση των δεδομένων.⁴⁶

α) Αντικείμενο του δικαιώματος

Συγκεκριμένα, το εν λόγω δικαίωμα αναφέρεται σε πληροφορίες, οι οποίες αφορούν τις υποθέσεις της εταιρίας και είναι σχετικές με τα θέματα της ημερήσιας διάταξης. Ο ισχύων Ν. 4548/2018 αντικατέστησε τον όρο «χρησιμότητα» των αιτούμενων πληροφοριών με τον όρο «σχετικότητα». Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, ο όρος αυτός είναι κατά πολύ ευρύτερος της χρησιμότητας του ισχύσαντος δικαίου. Σε κάθε περίπτωση η σχετικότητα των αιτούμενων πληροφοριών με τα θέματα της Η.Δ. αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος πληροφόρησης του μετόχου και πρόκειται για νομική έννοια, υπαγόμενη σε δικαστικό έλεγχο. Ωστόσο, παρά τη νέα διατύπωση, υποστηρίζεται η άποψη ότι στην πράξη δεν αναμένεται να σημειωθεί ιδιαίτερη διαφορά, δεδομένου ότι αφενός στην πράξη και υπό τον προηγούμενο καθεστώς ο όρος της «χρησιμότητας» των πληροφοριών για την πραγματική εκτίμηση των θεμάτων της Η.Δ. γινόταν δεκτός υπό ευρεία έννοια και αφετέρου και υπό το νέο νόμο ισχύουν οι ίδιοι περιορισμοί ως προς την άσκηση του δικαιώματος.⁴⁷

Οι παρεχόμενες πληροφορίες από το ΔΣ πρέπει να είναι πλήρεις, ακριβείς και αληθείς, δηλαδή να ανταποκρίνονται στην εταιρική πραγματικότητα.⁴⁸ Η απάντηση του ΔΣ οφείλει να είναι αληθής, ακόμα και εάν αυτή είναι αρνητική και σε αυτή την περίπτωση επιπλέον ο νόμος απαιτεί την αιτιολόγηση της άρνησης εκ μέρους του ΔΣ. Οι ως άνω απαιτήσεις του νόμου για το είδος των παρεχόμενων πληροφοριών προκύπτει από το χαρακτήρα της υποχρέωσης του ΔΣ ως πράξη διαχείρισης της εταιρίας. Το ΔΣ δύναται να αρνηθεί την παροχή τους μόνο για την περίπτωση που αυτές είναι αναρτημένες στο διαδικτυακό τόπο της εταιρίας, ενώ δεν δύναται να παραπέμψει σε εταιρικά ή άλλου είδους έγγραφα.

Συνεπώς, καθίσταται σαφές, ότι το είδος των αιτούμενων πληροφοριών και η απαίτηση του νομοθέτη να είναι σχετικές με θέματα της Η.Δ. συνδέεται άμεσα με την παροχή τους από το ΔΣ και το χαρακτήρα της ως πράξη εσωτερικής διαχείρισης. Ήτοι, οριοθετεί την έκταση της πληροφόρησης των μετόχων στο αντικείμενο της εκάστοτε ΓΣ και ως εκ τούτου εξυπηρετεί τον ειδικότερο σκοπό του εν λόγω δικαιώματος, ήτοι τη σφαιρικότερη ενημέρωση των μετόχων αναφορικά με τα θέματα της συγκεκριμένης Η.Δ. και την ορθότερη άσκηση του δικαιώματος ψήφου.⁴⁹

Ειδικότερα, οι αιτούμενες πληροφορίες πρέπει να συγκεντρώνουν τρία χαρακτηριστικά : να αφορούν εταιρικές υποθέσεις, να είναι συγκεκριμένες, δηλαδή σαφώς ορισμένες και ειδικές και να σχετίζονται με θέματα της ημερήσιας διάταξης. Πρόκειται για κριτήρια αντικειμενικά και ως πρότυπο κρίσης τίθεται ο ιδεατός τύπος του μέσου μετόχου και όχι τυχόν υποκειμενικά κριτήρια του αιτούντος ή το πρότυπο του αδιάφορου και αδρανούς μετόχου.

Επίσης, αρκεί οι αιτούμενες πληροφορίες να σχετίζονται με οποιοδήποτε από τα θέματα της Η.Δ. και δεν απαιτείται τυχόν αιτιολόγηση της αίτησης του μετόχου. Συνεπώς, ο μέτοχος έχει τη δυνατότητα να αιτείται την παροχή πληροφοριών, οι οποίες μόνο εμμέσως σχετίζονται με

⁴⁶ Ιωάννης Π. Μάρκου, Δελτ ΑΕ και ΕΠΕ 1989, 252

⁴⁷ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, σελ. 202

⁴⁸ Δρακόπουλος, ΔικΑΕ 2010, 217 επ.

⁴⁹ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 203

θέματα της Η.Δ και τις υποθέσεις της εταιρίας. Καθίσταται, λοιπόν, σαφής η διάκριση μεταξύ του δικαιώματος πληροφόρησης του μετόχου και του δικαιώματος ψήφου του.

Τα ως άνω κριτήρια επιτελούν τη λειτουργία της οριοθέτησης του περιεχομένου και της έκτασης των πληροφοριών που ο μέτοχος δικαιούται να αιτηθεί και αντίστοιχα το ΔΣ υποχρεούται να παρέχει και ως εκ τούτου οριοθετείται εν γένει η πληροφόρηση των εταιρικών οργάνων.

Ειδικότερα, αφενός η παροχή των πληροφοριών εκ μέρους του ΔΣ οφείλει να ανταποκρίνεται στις αρχές της ακρίβειας, πληρότητας και αλήθειας και εν γένει της ενσυνείδητης λογοδοσίας και αφετέρου ο μέτοχος δικαιούται να λαμβάνει πληροφορίες μόνο για θέματα της Η.Δ. και ως εκ τούτου απώτερο χρονικό σημείο υποβολής της αίτησης καθίσταται ακριβώς η έναρξη της συζήτησης για το σχετικό θέμα της Η.Δ. στη ΓΣ. Οι πληροφορίες δύνανται να αφορούν τόσο τις εσωτερικές υποθέσεις της εταιρίας όσο και τις εξωτερικές της σχέσεις με τους τρίτους, στην περίπτωση δε που εμπεριέχονται σε βιβλία της εταιρίας, οι μέτοχοι δεν δικαιούνται να λάβουν αντίγραφα αυτών, με εξαίρεση το βιβλίο πρακτικών της ΓΣ.

Οι αιτούμενες εκ μέρους του μετόχου πληροφορίες πρέπει να είναι ειδικές, ήτοι λεπτομερείς και ακριβείς, δεν μπορούν να αφορούν γενικά τις υποθέσεις της εταιρίας ή κάποιο τομέα της δραστηριότητας της. Αντιθέτως, πρέπει να σχετίζονται με τα θέματα της Η.Δ. και μόνο στο μέτρο αυτό παρέχονται. Αρκεί οποιαδήποτε σχέση μεταξύ των αιτούμενων πληροφοριών και των θεμάτων της Η.Δ, νομική, οικονομική ή πραγματική, άμεση ή έμμεση και δεν απαιτείται η επίδραση των πληροφοριών στο δικαίωμα ψήφου του μετόχου.⁵⁰

Από την άλλη η έκταση των αιτούμενων πληροφοριών δύναται να είναι ευρεία. Ήτοι, δύνανται να αφορούν περισσότερες εταιρικές οικονομικές χρήσεις και δεν απαιτείται να είναι χρήσιμες και κρίσιμες πληροφορίες για την εκτίμηση και αξιολόγηση των θεμάτων της Η.Δ. αλλά αρκεί να σχετίζονται με οποιονδήποτε τρόπο με αυτά. Αρκεί, συνεπώς, οι πληροφορίες να αφορούν καταρχήν και θέματα συναφή με αυτά που θα συζητηθούν εντός της ΓΣ.⁵¹ Σε κάθε περίπτωση, η χρησιμότητα και η ανάγκη παροχής των πληροφοριών για την πραγματική εκτίμηση των θεμάτων της Η.Δ. συνηγορεί υπέρ της υποχρέωσης του ΔΣ για παροχή τους.⁵²

Εν αντιθέσει, δεν επιτρέπεται να αφορούν θέματα γενικά, όπως εν γένει τη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων ή μη εταιρικά θέματα ή άσχετα προς τα θέματα της ημερήσιας διάταξης. Σε αυτή την περίπτωση το ΔΣ οφείλει να αρνηθεί τη παροχή των πληροφοριών επικαλούμενο νόμιμο λόγο άρνησης και καταχώριση της άρνησης του στα πρακτικά.

β) Μέτοχος-ΔΣ-ΓΣ

Δικαιούχος του εν λόγω δικαιώματος είναι ο μέτοχος, ήτοι ο κάτοχος της μετοχικής σχέσης, ανεξαρτήτως του ποσοστού των μετοχών που αντιπροσωπεύει στο μετοχικό κεφάλαιο και του αν οι μετοχές του παρέχουν δικαίωμα ψήφου. Κατ'εξαίρεση είναι δυνατόν, ο μέτοχος παρότι διατηρεί τη μετοχική του ιδιότητα να μην μπορεί να ασκήσει το εν λόγω δικαίωμα, όπως

⁵⁰ Πασιάς, Το δίκαιο της αε, ΙΙ, σελ. 368

⁵¹ Ιωάννης Π. Μάρκου, Δελτ ΑΕ και ΕΠΕ 1989, 255 επ.

⁵² Κριτήριο για τον προσδιορισμό των αόριστων νομικών εννοιών της σχετικότητας των πληροφοριών και κατ'επέκταση της παροχής τους συνιστά ο αντικειμενικά σκεπτόμενος μέσος μέτοχος.

συμβαίνει στην περίπτωση σύστασης ενεχύρου ή επικαρπίας επί μετοχών και το εν λόγω δικαίωμα ασκείται από τον ενεχυρούχο δανειστή ή τον επικαρπωτή.⁵³

Με την υποχρέωση παροχής των πληροφοριών βαρύνεται το νομικό πρόσωπο της εταιρείας, καθ' ύλην δε αρμόδιο όργανο προς εκπλήρωση είναι το ΔΣ. Άλλα πρόσωπα ή όργανα της εταιρείας δεν μπορούν να καταστούν ούτε δυνάμει καταστατικής ρήτρας αρμόδια προς εκπλήρωση της εν λόγω υποχρέωσης, τυχόν δε παροχή από αυτά είναι μη νόμιμη.⁵⁴

Αποδέκτρια των πληροφοριών καθίσταται η συγκληθείσα ΓΣ ως σύνολο, ήτοι το όργανο της εταιρείας και όχι οι μεμονωμένοι μέτοχοι.⁵⁵ Εξ αυτού δεν αρκεί η παροχή των πληροφοριών στους αιτούντες μετόχους ατομικά.⁵⁶ Συνεπώς, καθίσταται φανερός ο σκοπός του δικαιώματος πληροφόρησης, ήτοι η συλλογική πληροφόρηση όλων των μετόχων που συμμετέχουν στη ΓΣ. Δεν απαιτείται συμμετοχή των αιτούντων μετόχων στη γς και αρκεί απλή αναφορά του ονόματος τους από το ΔΣ. Σε κάθε δε περίπτωση τυχόν συμμετοχή τους θα είναι βοηθητική, δεδομένης της δυνατότητας τους να επανέρχονται στην αίτηση τους προς παροχή διευκρινήσεων και υποβάλλοντας ειδικότερα ερωτήματα προς την πληρέστερη αξιολόγηση των πληροφοριών. Αυτή η δυνατότητα, μάλιστα, καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική επί πλειόνων αιτήσεων που αξιολογούνται ενιαία. Τέλος, η έκταση της απαιτούμενης λεπτομέρειας της απάντησης του δς συνδέεται με το περιεχόμενο και το είδος της αίτησης και των πληροφοριών.⁵⁷

γ) Προϋποθέσεις παροχής των πληροφοριών

Αρχικά, δέον να επισημανθεί ότι όλες οι τιθέμενες από το νόμο προϋποθέσεις είναι θετικές, γεγονός ακριβώς που συμβάλει στη διευκόλυνση της άσκησης του από το μέτοχο. Απαιτείται νομότυπη υποβολή του αιτήματος, ήτοι οι αιτούμενες πληροφορίες να είναι συγκεκριμένες και σχετικές με κάποιο από τα θέματα της Η.Δ. Συνεπώς, δεν αρκεί να είναι γενικές πληροφορίες ως αυτές που αναγράφονται στις ετήσιες καταστάσεις της εταιρείας.⁵⁸

Το εν λόγω δικαίωμα ασκείται με αίτηση, η οποία, ελλείψει σχετικής πρόβλεψης στο καταστατικό, πρέπει να υποβληθεί στην εταιρία πέντε τουλάχιστον πλήρεις ημέρες πριν από τη ΓΣ προφορικώς ή εγγράφως και καταρχήν ατύπως. Ο έγγραφος τύπος είναι εν προκειμένω αποδεικτικός, διευκολύνει το μέτοχο που φέρει το βάρος απόδειξης της υποβολής της αίτησης του και του περιεχομένου της και συμβάλει στην ασφάλεια δικαίου. Στην περίπτωση, όμως, τυχόν προφορικής υποβολής της αίτησης, απαιτείται το περιεχόμενο της να είναι σαφές και κατανοητό. Η αίτηση επιδίδεται στο νόμιμο εκπρόσωπο της εταιρείας ή και απευθείας στο ίδιο το ΔΣ ως αρμόδιο όργανο της εταιρείας.

Τέλος, η αίτηση του μέτοχου οφείλει να είναι σαφής, ακριβή, ειδική και σύντομη.⁵⁹ Δεν μπορεί να αφορά εν γένει θέματα της εταιρείας ούτε να είναι αντιφατική. Ο αιτών μέτοχος δέον να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο συνεδρίασης της ΓΣ, το χρόνο συζήτησης και εν γένει τη διασφάλιση της λειτουργικής της ικανότητας.

⁵³ Άρθρο 54 Ν. 4548/2018

⁵⁴ Μια σχετική καταστατική ρήτρα θα αποδυνάμωνε το δικαίωμα του μετόχου, γεγονός που απαγορεύεται.

⁵⁵ Σαφής η διάκριση μεταξύ του δικαιούχου των οφειλόμενων πληροφοριών και του αποδέκτη τους.

⁵⁶ Παπαπαναγιώτου, Άσκησης δικαιώματος πληροφόρησης, τ.Δ', 2005, σελ. 9

⁵⁷ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 206-213

⁵⁸ ΕφΠειρ 852/2007, ΔΕΕ 2008, 592, ΠρΖακ 278/2001, ΔΕΕ 2003, 639

⁵⁹ Δρακόπουλος, ΔικΑΕ 2013, άρθρο 39, αρ. 182

Η αίτηση παροχής των πληροφοριών πρέπει να υποβληθεί στην εταιρία πέντε πλήρεις ημέρες πριν από τη συνεδρίαση της ΓΣ. Η εν λόγω προθεσμία τίθεται υπέρ του ΔΣ, προκειμένου να ανταποκριθεί στο αίτημα παροχής των πληροφοριών σύμφωνα με τις απαιτήσεις του νόμου και να εξετάσει επαρκώς τους τύπους και την ουσία της υποβαλλόμενης αίτησης. Το εν λόγω δικαίωμα δεν μπορεί να ασκηθεί στη μετ' αναβολή ΓΣ και ως εκ τούτου η πενθήμερη προθεσμία νοείται πριν από τη συνεδρίαση της πρώτης ΓΣ. Γίνεται, όμως, δεκτό ότι οι νέοι μέτοχοι μπορούν με βάση την αρχή της ίσης μεταχείρισης να ζητούν την επανάληψη των πληροφοριών που δόθηκαν στην πρώτη ΓΣ και στις επόμενες.⁶⁰

Προς το δικαίωμα του αιτούντος μετόχου δημιουργείται αντίστοιχη υποχρέωση του ΔΣ προς παροχή των πληροφοριών σύμφωνα με τις απαιτήσεις του νόμου. Το ΔΣ οφείλει να απαντάει σε κάθε αίτηση έστω και αρνητικά επικαλούμενο νόμιμο λόγο. Στο πλαίσιο της ΓΣ ο τρόπος παροχής των πληροφοριών καθορίζεται από το καταστατικό ή ελλείψει σχετικών ρητρών από τον πρόεδρο της ΓΣ, ο οποίος δύναται να θέτει όρια στις ερωτήσεις και απαντήσεις μεταξύ του αιτούντος μετόχου και του ΔΣ προς τον σκοπό της ομαλής διεξαγωγής της συζήτησης.

Σε κάθε περίπτωση, τυχόν κατάχρηση των εξουσιών του προέδρου της ΓΣ ή της ίδιας της ΓΣ αφορούν τη διαδικασία λήψης της απόφασης και έχουν ως έννομη συνέπεια την ακυρωσία της. Ειδικότερα, είναι ακυρώσιμη η απόφαση της ΓΣ που λήφθηκε κατόπιν αδικαιολόγητης άρνησης του ΔΣ να παρέχει τις πληροφορίες στον αιτούντα μέτοχο.⁶¹

δ) Η παροχή των πληροφοριών

Ο νόμος θέτει το ΔΣ ως το αρμόδιο όργανο προς παροχή των πληροφοριών. Ωστόσο, διατηρείται η δυνατότητα το καταστατικό να προβλέπει ειδικότερες ρυθμίσεις, μεταξύ των οποίων και την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των μελών του ΔΣ και την εξουσιοδότηση τους προς παροχή των πληροφοριών. Το ΔΣ παρέχει προφορικά τις αιτηθείσες πληροφορίες στη συνεδρίαση της ΓΣ και δίνει πλήρεις και ακριβείς απαντήσεις προς το σκοπό της επαρκούς ενημέρωσης. Το ΔΣ μπορεί να στηρίζεται σε έγγραφα της εταιρίας και εξ αυτού δέον η αίτηση παροχής των πληροφοριών να συνοδεύεται από αίτηση χορήγησης εγγράφων.⁶²

Καταρχήν ισχύει η αρχή της προφορικής ανάπτυξης της συζήτησης στο πλαίσιο της ΓΣ, γεγονός που διευκολύνει την υποβολή ερωτήσεων και απαντήσεων και εξ αυτού την πληρέστερη ενημέρωση των μετόχων. Αναγκαίος όρος είναι η λεπτομερή ενημέρωση των μετόχων που συμμετέχουν στη ΓΣ επί των θεμάτων της ημερήσιας διάταξης. Δύναται, όμως, κατ'εξαιρέση το ΔΣ να παρέχει τις πληροφορίες και εγγράφως, ιδίως όταν συνοδεύονται από σχετικά έγγραφα. Μάλιστα, το δικαίωμα χορήγησης εγγράφων εντάσσεται ρητώς στο δικαίωμα ενημέρωσης. Συνεπώς, δύναται εξαιρετικά η παρεχόμενη πληροφορία να συνοδεύεται από έγγραφα και στοιχεία της ΑΕ προς το σκοπό της ακριβούς και σφαιρικής ενημέρωσης.⁶³

Το ΔΣ έχει την ευχέρεια να απαντά ενιαία επί πλειόνων αιτήσεων, εφόσον δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο. Επίσης, το ΔΣ δεν έχει υποχρέωση παροχής των πληροφοριών, εφόσον αυτές είναι αναρτημένες στην ιστοσελίδα της εταιρίας

⁶⁰ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα ζητήματα από την εφαρμογή του άρθρου 39 παρ. 3, ΧρΙΔ 2017, 468 επ.

⁶¹ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 214-219

⁶² Εάν υπάρχει σχετική ανάγκη δύναται και το ίδιο το ΔΣ να αποφασίσει και να διατάξει τη χορήγηση εγγράφων, ΠρΑΘ 463/2011, ΕΕμπΔ 2011, 106

⁶³ ΠρΑΘ 463/2011, ΕΕμπΔ, 106, ΜΠρΑΘ 22214/1999, ΕΕμπΔ 1999, 752

ειδικά με τη μορφή ερωτήσεων και απαντήσεων. Οφείλει, όμως, να προβαίνει σε υπόδειξη της ιστοσελίδας και των πληροφοριών στους αιτούντες.⁶⁴

Τέλος, το ΔΣ οφείλει να παρέχει τις σχετικές πληροφορίες συλλογικά, ήτοι στο σύνολο των συμμετεχόντων στη ΓΣ, ανεξαρτήτως αν συμμετέχουν νομίμως σε αυτή και όχι ατομικά στον αιτούντα, δηλαδή ακόμα και αν αυτός απουσιάζει.⁶⁵ Μόνο εξ αυτού, όμως, το δικαίωμα δεν καθίσταται συλλογικό, οι λοιποί μη αιτούντες μέτοχοι δεν αποκτούν αντίστοιχο δικαίωμα ούτε μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα προσφυγής της παρ. 8.⁶⁶

2) Στο άρθρο 141 παρ. 10 εισάγονται με το Ν. 4548/2018 δύο νέα ατομικά δικαιώματα πληροφόρησης του μετόχου αποκλειστικά των μη εισηγμένων εταιριών. Σύμφωνα με το εδάφιο α', ο μέτοχος δύναται με αίτηση του, που υποβάλλεται στο ΔΣ 20 ημέρες πριν από τη ΓΣ να αιτείται πληροφορίες σχετικά με το ύψος του κεφαλαίου της εταιρίας, τις κατηγορίες των μετοχών και τον αριθμό έκαστης κατηγορίας, κυρίως των προνομιούχων, τα δικαιώματα που απορρέουν από τις μετοχές, τον αριθμό των δεσμευμένων μετοχών και τους περιορισμούς που αυτές συνεπάγονται. Κατά το εδάφιο β' του ως άνω άρθρου, ο μέτοχος έχει το δικαίωμα να αιτηθεί πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό και το είδος των μετοχών, που ο ίδιος κατέχει, σύμφωνα με το βιβλίο μετόχων.

Η άσκηση του δικαιώματος εκ μέρους του μετόχου γίνεται με αίτηση του εγγράφως ή προφορικά, χωρίς να υποχρεούται σε σχετική αιτιολόγηση αυτής, ούτε είναι υποχρεωμένος να αιτείται την παροχή όλων των πληροφοριών που αναφέρονται στο ως άνω άρθρο αλλά και ορισμένες μόνο από αυτές. Η αίτηση απευθύνεται προς το ν.π. της εταιρίας, η υποχρέωση παροχής του βαρύνει το ΔΣ, το οποίο οφείλει να προβεί στις σχετικές ενέργειες εντός 20

Το ΔΣ δεν έχει υποχρέωση παροχής των εν λόγω πληροφοριών στην περίπτωση που αυτές είναι αναρτημένες στην ιστοσελίδα της εταιρίας, οφείλει όμως να καθοδηγήσει το μέτοχο στο διαδικτυακό της τόπο. Ο μέτοχος δύναται να ασκεί το εν λόγω δικαίωμα πολλάκις χωρίς να υπάρχει σχετικός περιορισμός, με επιφύλαξη όμως τυχόν κατάχρηση του δικαιώματος.⁶⁷

Συνεπώς, καθίσταται φανερό ότι με το εν λόγω άρθρο ο μέτοχος εφοδιάζεται ατομικά με ένα δικαίωμα πληροφόρησης ως προς τη μετοχική του θέση και την εν γένει μετοχική κατάσταση της εταιρίας. Με τις εν λόγω πληροφορίες στη διάθεση του ο μέτοχος δύναται πλέον να αξιολογήσει το μετοχικό πλαίσιο της εταιρίας και να λάβει τις κατάλληλες αποφάσεις αναφορικά με την άσκηση των δικαιωμάτων του, την παραμονή του ή την εκποίηση των μετοχών του και να παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες στον τυχόν αγοραστή των μετοχών του, ώστε ο τελευταίος να ενταχθεί καταλλήλως στη μετοχική σύνθεση της εταιρίας.

Η σημασία του εν λόγω δικαιώματος διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τυχόν παραβίαση της υποχρέωσης του ΔΣ επιφέρει επιπλέον της αστικής και την ποινική ευθύνη των μελών του.⁶⁸ Ωστόσο, πρόκειται για κατ' έγκληση διωκόμενο έγκλημα, ήτοι η ποινική δίωξη κινείται μόνο με έγκληση του αιτούντος μετόχου.⁶⁹

⁶⁴ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, 2^η έκδοση, σελ. 131

⁶⁵ Η ΓΣ καθίσταται αποδέκτρια των πληροφοριών και όχι δικαιούχος άσκησης του δικαιώματος.

⁶⁶ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 220-223

⁶⁷ ΑΚ 281

⁶⁸ Άρθρο 180 Ν. 4548/2018

⁶⁹ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2ος τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1962

3) Η παρ. 11 εδ. α' του άρθρου 141 του Ν.4548/2018 παρέχει ατομικό δικαίωμα στο μέτοχο να αιτηθεί από την εταιρία να του χορηγηθεί πίνακας μετόχων με αναφορά στο ονοματεπώνυμο, στη διεύθυνση και στον αριθμό των μετοχών κάθε μετόχου της εταιρίας. Η τελευταία δεν υποχρεούται να περιλάβει στον πίνακα τους μετόχους, οι οποίοι κατέχουν ποσοστό μικρότερο του 1% του εταιρικού κεφαλαίου.

Πρόκειται για νέο δικαίωμα που εισάγεται με το Ν. 4548/2018 και ενισχύει το οπλοστάσιο έκαστου μετόχου ως προς την πληροφόρηση του για τα εταιρικά δεδομένα. Προϋποθέτει καταστατική πρόβλεψη και δύναται να εφαρμοσθεί τόσο σε εισηγμένες όσο και σε μη εισηγμένες ανώνυμες εταιρίες.

Η χορήγηση του πίνακα των μετόχων οφείλει να γίνεται σε πλήρη συμφωνία με τις διατάξεις για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς η εν λόγω πληροφόρηση αφορά στοιχεία που εντάσσονται στην έννοια «των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» βάσει του άρθρου 4 παρ. 1 του Καν. 2016/679 και η εταιρία με την παροχή του πίνακα στο μέτοχο προβαίνει σε «επεξεργασία» αυτών των δεδομένων, ως προβλέπεται στην παρ. 2 του άρθρ. 4 του ως ιδίου Καν.⁷⁰

Κατά το άρθρο του Καν. 2016/679, προκειμένου η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εκ μέρους του «υπεύθυνου επεξεργασίας»⁷¹ να θεωρείται σύννομη θα πρέπει να συντρέχει μία από τις περιπτώσεις που ορίζονται στο εν λόγω άρθρο. Η αναφερόμενη στην παρ. 11 του άρθρου 141 του Ν.4548/2018 περίπτωση συνιστά «σύννομη επεξεργασία» κατά την έννοια του Κανονισμού, καθώς το ΔΣ με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των μετόχων και την χορήγηση του πίνακα στον αιτούντα μέτοχο εκπληρώνει σύννομη υποχρέωση.

Εφόσον, λοιπόν, στο καταστατικό της εταιρίας, υπάρχει σχετική πρόβλεψη για το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης του μετόχου και ο τελευταίος προβαίνει στη σχετική αίτηση προς την εταιρία, το ΔΣ έχει νόμιμη υποχρέωση να του χορηγήσει πίνακα μετοχών. Σε κάθε περίπτωση, η εταιρία θα πρέπει πρώτα να ενημερώσει τους μετόχους, τα προσωπικά δεδομένα των οποίων θα επεξεργασθεί⁷², ώστε και αυτοί να έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν τα δικαιώματα που τους παρέχει ο Καν⁷³.

Σε περίπτωση που του ΔΣ αρνείται την παροχή των ως άνω πληροφοριών, παραβιάζει νόμιμη υποχρέωση του και φέρει τόσο αστική όσο και ποινική ευθύνη, η οποία, όμως, δύναται να αναζητηθεί μόνο κατόπιν έγκλησης από τον αιτούντα μέτοχο. Πρόκειται, αδιαμφισβήτητα, για ιδιαίτερα επωφελές για το μέτοχο δικαίωμα, που διευκολύνει την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των μετόχων.⁷⁴

B. Τα συλλογικά δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας

⁷⁰ Κατά τον Καν. 2016/679 «κάθε πράξη ή σειρά πράξεων, που πραγματοποιείται με ή χωρίς την τήρηση αυτοματοποιημένων μέσων, σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή σε σύνολα αυτών, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διάρθρωση, η αποθήκευση, η προσαρμογή ή η μεταβολή, η ανάκτηση, η αναζήτηση πληροφοριών, η χρήση, η κοινολόγηση με διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, ο περιορισμός, η διαγραφή ή η καταστροφή.

⁷¹ Εν προκειμένω ως υπεύθυνος επεξεργασίας νοείται το ΔΣ της εταιρίας, ως το αρμόδιο όργανο προς χορήγηση του πίνακα.

⁷² Άρθρο 12-14 Καν. 2016/679

⁷³ Άρθρο 15-22 Καν. 2016/679

⁷⁴ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2ος τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1963

1) Με την παρ. 6 εδ. γ' του άρθρου 141 του Ν.4548/2018 θεσπίζεται ένα δικαίωμα ενημέρωσης της μειοψηφίας των μετόχων, ήτοι μέτοχοι που εκπροσωπούν τουλάχιστον το 1/20 του μετοχικού κεφαλαίου δύνανται να αιτούνται την ανακοίνωση στην τακτική ΓΣ των ποσών που έχουν καταβληθεί εντός των τελευταίων δύο ετών σε κάθε μέλος του ΔΣ, καθώς και κάθε άλλου είδους παροχή προς τα εν λόγω πρόσωπα βάσει οποιασδήποτε αιτίας ή σύμβασης της εταιρίας με αυτά.⁷⁵ Η πληροφόρηση, λοιπόν, που καθιερώνεται με το συγκεκριμένο δικαίωμα αφορά τις αμοιβές και παροχές των μελών του ΔΣ και των διευθυντών.

Συγκριτικά με το δικαίωμα του εδ. α' της παρ. 6 του άρθρου 141, το δικαίωμα του εδ. γ' είναι ειδικό (*lex specialis*) και περιστέλλει το πλαίσιο τόσο αναφορικά με το αντικείμενο όσο και με το υποκείμενο/δικαιούχο της πληροφόρησης. Πρόκειται για δικαίωμα της κεφαλαιουχικής μειοψηφίας, ήτοι προϋπόθεση άσκησης του είναι οι αιτούντες μέτοχοι να συγκεντρώνουν ποσοστό που να αντιστοιχεί τουλάχιστον στο 1/20 του μετοχικού κεφαλαίου ή μικρότερο, όχι όμως κάτω από το 1/40 του μετοχικού κεφαλαίου και εφόσον υπάρχει σχετική καταστατική πρόβλεψη. Συνεπώς, ως προς την άσκηση του δικαιώματος εφαρμόζονται οι γενικές αρχές της υποχρέωσης εταιρικής πίστης και καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος. Δυνάμει των αρχών αυτών οι μέτοχοι οφείλουν να ακολουθούν τη δέουσα συμπεριφορά απέναντι στους άλλους μετόχους και εν γένει στην εταιρία.

Υπόχρεο προς παροχή των ως άνω πληροφοριών είναι το διοικητικό όργανο της εταιρίας, οφείλει δε να παρέχει ενημέρωση για κάθε καταβολή ποσών ή άλλου είδους παροχή από οποιαδήποτε αιτία ή σύμβαση μεταξύ της εταιρίας και των μελών του ΔΣ. Αποδέκτρια των πληροφοριών είναι η ΓΣ, ήτοι το σύνολο των μετόχων της εταιρίας και όχι μόνο οι αιτούντες. Η ανακοίνωση γίνεται στην τακτική ΓΣ, συμβάλλει ουσιαστικά στην πληρέστερη και ορθότερη εκτίμηση των θεμάτων της ΗΔ και αποβαίνει ιδιαίτερα χρήσιμη στην αξιολόγηση της γενικής έγκρισης της διαχείρισης και της απαλλαγής των μελών του ΔΣ.

Κρίσιμη για το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης είναι η ιδιότητα του μέλους του ΔΣ ή του διευθυντή της εταιρίας, εάν ο τελευταίος δεν κατέχει και την ιδιότητα του μέλους.⁷⁶ Δεν ενδιαφέρει ο τρόπος απόκτησης της θέσης στο ΔΣ, ενώ το δικαίωμα αφορά καταβολές και αμοιβές τόσο προς τα τακτικά όσο και τα αναπληρωματικά μέλη. Σημειωτέον ότι συμπεριλαμβάνει και τα μέλη ενός προσωρινού ΔΣ διορισμένου κατά την ΑΚ 69.⁷⁷

Συνεπώς, πρόκειται για ένα ισχυρό δικαίωμα που αποτείνει πλέον της πληροφόρησης των μετόχων και στην άσκηση ελέγχου εκ μέρους της μειοψηφίας της εταιρίας προς το διοικητικό της όργανο, στοιχείο που υπογραμμίζει και εντείνει ακριβώς τη σημασία της δράσης του ΔΣ και της ευθύνης του προς την εταιρία. Όπως και τα λοιπά δικαιώματα πληροφόρησης της μειοψηφίας, αποβλέπει πέρα από το προφανή σκοπό της ενημέρωσης των μετόχων στην ομαλή και εύρυθμη λειτουργία της ίδιας της εταιρίας ως συνόλου.

α) Προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος

Αρχικά, τίθεται ένας χρονικός περιορισμός ως προς το αντικείμενο του δικαιώματος, ήτοι οι πληροφορίες πρέπει να αφορούν καταβολές ή παροχές που έγιναν εντός της τελευταίας διετίας,

⁷⁵ Ενδεικτικά, κάθε είδους καταβολές, πληρωμές, αμοιβές, αποζημιώσεις, παροχές, κ.α.

⁷⁶ Πρόκειται για πρόσωπα που συνδέονται με την εταιρία με σύμβαση ή κάποιο οργανισμό και ασκούν διευθυντικά καθήκοντα.

⁷⁷ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 224

που προηγείται της αίτησης. Συνεπώς, κρίσιμο χρονικό διάστημα δεν είναι αυτό της κατοχής της ιδιότητας του μέλους του ΔΣ και δεν απαιτείται οι διοικητές ή διευθυντές να είχαν την ιδιότητα τους καθ' όλη τη διετία. Συνεπώς, το κριτήριο εφαρμογής της διάταξης είναι ο χρόνος διενέργειας των καταβολών ή παροχών και ημερομηνία εκκίνησης της διετίας είναι η προηγούμενη της υποβολής της αίτησης.⁷⁸

Το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης των μετόχων μειοψηφίας καταλαμβάνει κάθε είδους παροχές και καταβολές, τμηματικές ή συνολικές προς τα μέλη του ΔΣ ή τους διευθυντές της εταιρίας δυνάμει οποιασδήποτε χαριστικής ή υποσχετικής σύμβασης, ανεξαρτήτως της φύσης της, της διάρκειας και του χρόνου σύναψης της. Προκύπτει, λοιπόν, και ένας ακόμη δικαιοπολιτικός σκοπός, που υπηρετεί το εν λόγω δικαίωμα, ήτοι ο έλεγχος τυχόν κρυφών, αδικαιολόγητων και μη νόμιμων παροχών και αμοιβών από τα κέρδη της εταιρίας προς τα μέλη του ΔΣ.

Επίσης, δεν φαίνεται να προκύπτει διάκριση μεταξύ των παροχών, που έγιναν απευθείας προς τα πρόσωπα του ΔΣ και εκείνων, που έγιναν προς τρίτα πρόσωπα αλλά για λογαριασμό κάποιου μέλους του διοικητικού οργάνου της εταιρίας. Συνεπώς, το εν λόγω δικαίωμα καταλαμβάνει και τις δύο περιπτώσεις καταβολών, η δε απάντηση εκ μέρους του ΔΣ οφείλει να είναι λεπτομερής και ακριβής, ήτοι να αναφέρει τόσο το σύνολο των παροχών όσο και τα επιμέρους τμήματα, το είδος αυτών και την αιτία, στην οποία στηρίζονται.

Η χρησιμότητα και η σημασία του εν λόγω δικαιώματος ενημέρωσης προκύπτει και από το χαρακτηριστικό του, ότι πρόκειται για αυτοτελές δικαίωμα της μειοψηφίας. Ήτοι η διάπλωση του στο νόμο και οι προϋποθέσεις άσκησης του το καθιστούν ανεξάρτητο από τα λοιπά δικαιώματα της μειοψηφίας των μετόχων, γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα τη δυνατότητα τόσο της αυτοτελούς άσκησης του όσο και τη δυνατότητα της μειοψηφίας να ασκεί σωρευτικά περισσότερα δικαιώματα στο πλαίσιο της ίδιας ΓΣ.

Το παρόν δικαίωμα παρέχεται και στους μετόχους, που κατέχουν συγχρόνως την ιδιότητα μέλους του ΔΣ. Ωστόσο, διαφέρει από το δικαίωμα που έχει κάθε μέλος του ΔΣ ατομικά να ζητά πληροφορίες από τα λοιπά μέλη στα πλαίσια άσκησης των καθηκόντων του και σύμφωνα με τις διατάξεις περί λειτουργία του ΔΣ. Την υποχρέωση παροχής φέρει η εταιρία μέσω του διοικητικού της οργάνου.

Επιπρόσθετα, έχει τεθεί αμφισβήτηση αναφορικά με το εάν η διάταξη καταλαμβάνει και παροχές, που έγιναν προς συγγενικά πρόσωπα των μελών του ΔΣ. Σύμφωνα, όμως, με το σκοπό του εν λόγω δικαιώματος, καθώς και των όρων που τίθενται στη διάταξη της παρ. 6 εδάφιο α', ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η πληροφόρηση αφορά παροχές και προς τα ως άνω πρόσωπα.⁷⁹

Ρητώς τίθεται ως προϋπόθεση στη διάταξη ότι η ανακοίνωση των πληροφοριών πρέπει να λαμβάνει χώρα εντός της τακτικής ΓΣ. Πρόκειται για πληροφορίες που εξ ορισμού συνδέονται και συσχετίζονται άμεσα με θέματα της Η.Δ. μίας τακτικής ΓΣ και μόνο εντός του πλαισίου της μπορούν να χορηγηθούν με ασφάλεια στους μετόχους.⁸⁰ Η εν λόγω προϋπόθεση δικαιολογείται

⁷⁸ Πασιάς, Π, σελ. 365

⁷⁹ Γεωργακόπουλος, Το δίκαιο των εταιρειών, IV, σελ. 30 επ.

⁸⁰ Αιτιολογική έκθεση του Ν.3604/2007

από τη θέση της τακτικής ΓΣ ως ελεγκτή⁸¹ της διαχείρισης και διοίκησης της εταιρίας εκ μέρους των μελών του ΔΣ.⁸²

Ως προκύπτει από το Ν. 4548/2018, τα θέματα που μπορούν να συζητηθούν στο πλαίσιο μίας τακτικής ΓΣ είναι ex lege προκαθορισμένα. Συνεπώς, προκύπτει ότι το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης συνδέεται με αυτά τα θέματα που δύνανται να ενταχθούν στην Η.Δ. μιας τακτικής ΓΣ και αποβλέπει στην πληρέστερη εκτίμηση τους.⁸³ Εξ αυτού, λοιπόν, κρίνεται ορθότερο να γίνει δεκτό ότι στις περιπτώσεις που τα ως άνω θέματα Η.Δ., που εκ του νόμου και υπό κανονικές συνθήκες εντάσσονται στην τακτική ΓΣ, τυγχάνει κατ' εξαίρεση να συζητηθούν στο πλαίσιο μιας έκτακτης ή μικτής ΓΣ, το εν λόγω δικαίωμα θα πρέπει να δύναται να ασκηθεί και εντός αυτής, αφού ουσιαστικά εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό καθώς εξ απόψεως θεμάτων που θα εξετασθούν θα πρόκειται για τακτική ΓΣ.⁸⁴

Το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης παρέχεται στη μικρή μειοψηφία της εταιρίας, ήτοι του 1/20 του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου και ως προς την άσκηση του τυγχάνει εφαρμογής η προθεσμία που προβλέπεται στην παρ. 6 εδάφιο α' του άρθρου 141, ήτοι πέντε ημέρες πριν από τη ΓΣ, ώστε το ΔΣ να έχει τον κατάλληλο χρόνο προετοιμασίας και συλλογής των πληροφοριών.⁸⁵ Η ανακοίνωση γίνεται προφορικά ή κατ' εξαίρεση εγγράφως από τον πρόεδρο του ΔΣ ή άλλο εξουσιοδοτημένο προς τούτο μέλος και καταχωρίζεται στα πρακτικά.

Όπως και στην περίπτωση του δικαιώματος της παρ. 6 εδάφιο α', αντίστοιχα και στην περίπτωση περισσότερων αιτήσεων άσκησης του εν λόγω δικαιώματος, το ΔΣ έχει τη δυνατότητα να προβεί σε ενιαία απάντηση εφόσον οι αιτήσεις έχουν ίδιο περιεχόμενο. Η απάντηση οφείλει να παρέχεται συνολικά στη ΓΣ και όχι ατομικά στους αιτούντες και το ΔΣ έχει ευχέρεια και όχι υποχρέωση να απαντήσει ενιαίως. Σκοπός είναι η αποφυγή χρονοβόρων διαδικασιών και απαραίτητη προϋπόθεση να έχουν οι αιτήσεις ίδιο και όχι απλώς παρόμοιο αντικείμενο.

Η ανακοίνωση εκ μέρους του ΔΣ οφείλει να είναι ακριβής, πλήρης και λεπτομερής, να ανταποκρίνεται στην εταιρική πραγματικότητα και να ακολουθεί τους όρους του νόμου ως προς την παροχή της. Έτσι διασφαλίζεται και ο σκοπός του εν λόγω δικαιώματος, ήτοι η ενίσχυση της διαφάνειας ως προς τη διοίκηση της εταιρίας από το διοικητικό της όργανο.

β) Άρνηση παροχής των πληροφοριών – Συνδρομή αποχρώντος ουσιώδους λόγου

Στην παρ. 6 εδάφιο δ' του άρθρου 141 προβλέπεται ότι ως προς τα δικαιώματα πληροφόρησης των εταφίων α' και γ', το ΔΣ δύναται να αρνηθεί την παροχή των πληροφοριών για αποχρώντα ουσιώδη λόγο. Το εν λόγω κριτήριο τίθεται εν όψει της δημόσιας ανακοίνωσης των πληροφοριών στη ΓΣ και της έλλειψης της υποχρέωσης εχεμύθειας εκ μέρους των μετόχων της ανώνυμης εταιρίας. Ανακοινώνεται και αυτός προφορικά από το ΔΣ στη ΓΣ και καταχωρίζεται

⁸¹ Άρθρα 116,119,επ. Ν.4548/2018

⁸² ΠρΚω 60/2017 ΔΕΕ 2019, 386 παρατ. Μήτσου

⁸³ Παπαπαναγιώτου, Άσκησης δικαιώματος πληροφόρησης, τ. Δ', 2005, σελ.69

⁸⁴ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 225-228

⁸⁵ Δρακόπουλο, εις ΔικΑΕ, άρθρο 39, αρ.212-213, ΠΠρΖακ 278/2001 ΔΕΕ 2003,639

στα πρακτικά, ώστε οι μέτοχοι να λάβουν γνώση και να μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους.⁸⁶

Ο όρος «αποχρών ουσιώδης όρος» μεταφέρετε αυτούσιος από το προϊσχύον δίκαιο.⁸⁷ Πρόκειται για έναν ειδικό λόγο άρνησης χορήγησης των αιτούμενων πληροφοριών και ο μοναδικός που προβλέπεται στο νόμο. Ως αόριστη νομική έννοια πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί με κριτήρια αντικειμενικά, που εφαρμόζονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Προβλέπεται, μάλιστα, η άσκηση προσφυγής προκειμένου να προβεί το δικαστήριο σε πλήρη έλεγχο ως προς την εφαρμογή της εν ως άνω έννοιας και να κρίνει το βάσιμο ή μη της άρνησης παροχής των πληροφοριών.

Την άρνηση παροχής των πληροφοριών αποφασίζει το ίδιο το ΔΣ και όχι η ΓΣ.⁸⁸ Ως προς τις συνέπειες, με την άρνηση εξομοιώνεται και η ατελής απάντηση εκ μέρους του ΔΣ.⁸⁹

Ο αποχρών ουσιώδης όρος ως αόριστη νομική έννοια παρέχει μία γενική κατεύθυνση για το πότε δύναται το ΔΣ να αρνείται την παροχή των πληροφοριών, όμως, δεν καθορίζονται οι συγκεκριμένες περιπτώσεις που εμπίπτουν στο περιεχόμενο της. Ωστόσο, από το νόημα της διάταξης προκύπτει ότι θα πρέπει να πρόκειται για λόγο, ο οποίος με βάση αντικειμενικά κριτήρια είναι σημαντικός και μπορεί να στηρίξει αυτοτελώς την άρνηση παροχής των πληροφοριών.

Ενδεικτικά, η ενδεχόμενη βλάβη του εταιρικού συμφέροντος θα μπορούσε ως σημαντικός λόγος να στηρίζει την άρνηση εκ μέρους του ΔΣ. Ωστόσο, θα πρέπει ο λόγος να είναι σημαντικός για τη συγκεκριμένη εταιρία και δη αν η βλάβη από τη χορήγηση της πληροφορίας κρίνεται ως μη ουσιώδης, η άρνηση εκ μέρους του ΔΣ δεν δύναται να δικαιολογηθεί. Συνεπώς, οφείλει να γίνεται στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων *ad hoc* και με βάση τα χαρακτηριστικά της

Υποχρέωση του ΔΣ προς παροχή των αιτούμενων πληροφοριών και συνακόλουθα η δυνατότητα του να αρνηθεί προϋποθέτει νομότυπη υποβολή της αίτησης εκ μέρους των μετόχων, ήτοι τη δημιουργία στο πρόσωπο τους της αξίωσης προς χορήγηση των πληροφοριών. Αν η αίτηση εκ μέρους των μετόχων δεν πληροί τους όρους του νόμου, το ΔΣ την απορρίπτει για τυπικούς λόγους. Συνεπώς, η άρνηση παροχής για αποχρώντα ουσιώδη λόγο ανάγεται στη σφαίρα του ουσιαστικού δικαίου.⁹⁰

Το βάρος απόδειξης της συνδρομής του αποχρώντος ουσιώδους λόγου βαρύνει το ΔΣ, το οποίο δύναται να επικαλεσθεί τα κριτήρια που αναφέρονται στην ΑΚ 281. Ήτοι, οφείλει να αποδείξει ότι η αίτηση δε συνάδει με τον επιδιωκόμενο με το δικαίωμα σκοπό αλλά αποβλέπει στην ικανοποίηση εξωεταιρικών συμφερόντων ή έρχεται σε αντίθεση με την εταιρική πίστη. Το ΔΣ βαρύνεται με την επίκληση και απόδειξη ύπαρξης του λόγου άρνησης τόσο στη διαδικασία επίλυσης της αμφισβήτησης της παρ. 8 του άρθρου 141 όσο και ενώπιον του Δικαστηρίου επί άσκησης αγωγής ακύρωσης της απόφασης της ΓΣ, σύμφωνα με το άρθρο 137 παρ.2.

⁸⁶ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2^{ος} τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1955

⁸⁷ Άρθρο 39 παρ. 4 και 5 του ΚΝ 2190/1920

⁸⁹ Μαρίνος, ΔΕΕ 2008, 468, ΕφΔωδ 96/2013, ΠΠρΑθ 463/2011, ΔΕΕ 2011, 449

⁸⁹ ΜΠρΑθ 13709/1979 ΕΕμπΔ 1980,419

⁹⁰ Πασιάς, Δίκαιο της αε, ΙΙ, σελ. 371

Ο λόγος, που θα επικαλεσθεί το ΔΣ θα πρέπει να είναι σημαντικός και επαρκής για να στηρίξει την άρνηση του. Η συγκεκριμενοποίηση της αόριστης νομικής έννοιας του αποχρώντος ουσιώδους λόγου γίνεται σε πρώτη φάση από το ΔΣ και επί αμφισβήτησης από το δικαστήριο.

Κατά μία άποψη υποστηρίζεται ότι το γεγονός ότι οι παρ. 6 και 7 του άρθρου 141 αναφέρουν ως λόγος άρνησης παροχής των πληροφοριών μόνο τον αποχρώντα ουσιώδη λόγο δεν αποκλείει την εφαρμογή των γενικών διατάξεων και αρχών του δικαίου της ΑΕ, οι οποίες ενεργούν αναλογικά. Συνεπώς, είναι διαφορετική η περίπτωση της μη ικανοποίησης του δικαιώματος των μετόχων μειωσιμότητας για πληροφόρηση λόγω μη υποβολής νομότυπης αίτησης ή παράβασης της εταιρικής πίστης ή καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος τους. Οι γενικές διατάξεις εφαρμόζονται συμπληρωματικά και δεν περιορίζουν τη ρήτρα του αποχρώντος ουσιώδους λόγου, η οποία εφαρμόζεται ειδικότερα και κατά προτεραιότητα στα συγκεκριμένα δικαιώματα.⁹¹ Από την άλλη, υποστηρίζεται ότι και η καταχρηστική ή κατά παράβαση της εταιρικής πίστης αίτηση των μετόχων δύναται να υπαχθεί στην έννοια του αποχρώντος ουσιώδους λόγου χωρίς να αποκλείεται η συνδυαστική ισχύ των γενικών διατάξεων.⁹²

Κατά την παρ. 6 του άρθρου 141 ένας τέτοιος λόγος θα μπορούσε να είναι η εκπροσώπηση των αιτούντων μετόχων στο ΔΣ, οπότε και κατά τεκμήριο οι μέτοχοι λαμβάνουν γνώση των παροχών και αμοιβών που λαμβάνουν τα μέλη του ΔΣ από την εταιρία. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι και σε αυτές τις περιπτώσεις η πληροφόρηση των μελών του ΔΣ και συνακόλουθα των μετόχων θα πρέπει να είναι επαρκής και πραγματική και δεν αρκεί απλώς το γεγονός της εκπροσώπησης των μετόχων.⁹³ Η άποψη αυτή εδράζεται και στη ρητή αναφορά στην παρ.7 του ίδιου άρθρου στην προϋπόθεση της επαρκούς πληροφόρησης εκ μέρους των μελών του ΔΣ.

Σύμφωνα και με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 3604/2007, η εκπροσώπηση του μετόχου στο ΔΣ θα πρέπει να συνεπάγεται την πραγματική πρόσβαση του στις εταιρικές πληροφορίες, γεγονός που θα πρέπει να εξετάζεται *in concreto*.⁹⁴ Η πληροφόρηση, λοιπόν, του μετόχου με την εκπροσώπηση του στο ΔΣ, εφόσον είναι αξιόπιστη και ασφαλή συνιστά αποχρών ουσιώδη λόγο, που θεμελιώνει την άρνηση του για χορήγηση των πληροφοριών. Συνάγεται ότι η ρύθμιση μπορεί να εφαρμοσθεί αναλογικά και σε λοιπές περιπτώσεις πραγματικής εκπροσώπησης των αιτούντων στο ΔΣ και πρόσβασης τους στην πληροφορία, όπως στην εκπροσώπηση κατ' άρθρο 69 ΑΚ ή δυνάμει σύμβασης.⁹⁵

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αξιολογούνται τα χαρακτηριστικά έκαστης περίπτωσης για τη συνδρομή του ουσιώδους λόγου, καθώς πρόκειται για κρίση *ad hoc*. Ο ανωτέρω λόγος που αναφέρεται στην παρ. 6 είναι ενδεικτικός, το ΔΣ δύναται να επικαλεσθεί και άλλους λόγους άρνησης παροχής των πληροφοριών, εφόσον εμπίπτει στην έννοια του αποχρώντος ουσιώδους λόγου σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Ενδεικτικά, κάποιιοι άλλοι λόγοι, που δύναται να δικαιολογήσουν την άρνηση εκ μέρους του ΔΣ θεωρούνται ο ευαίσθητος και κρίσιμος για την εταιρία χαρακτήρας των πληροφοριών, η προστασία της προσωπικότητας και

⁹¹ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειωσιμότητας για πληροφόρηση και για έλεγχο, σελ 231-232

⁹² Μαρίνος, εις Ζητήματα από το νέο δίκαιο, σελ 293 επ.

⁹³ Μαρίνος, ΔΕΕ 2008, 470

⁹⁴ Περάκης, Το νέο δίκαιο, 2007, σελ. 126

⁹⁵ Κάθε μέλος του ΔΣ αποκτά δια της συμμετοχής του ένα εκτεταμένο ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης (άρθρο 96 παρ. 1 Ν. 4548/2018)

των προσωπικών δεδομένων των προσώπων που αφορά η πληροφορία, το δημόσιο συμφέρον ή το τραπεζικό απόρρητο.⁹⁶

Το ΔΣ έχει υποχρέωση δικαιολόγησης της τυχόν άρνησης του.⁹⁷ Η αιτιολογία που επικαλείται έχει σημασία τόσο για την αξιολόγηση της από τους αιτούντες και τους λοιπούς μετόχους κατά την άσκηση του δικαιώματος ψήφου τους στη ΓΣ όσο και στην εκτίμηση από το δικαστήριο σε περίπτωση άσκησης της προσφυγής της παρ. 8 του άρθρου 141 ή της αίτησης ακύρωσης της ληφθείσας απόφασης.

Η παρ. 8 του ως άνω άρθρου παρέχει δικαίωμα προσφυγής στο δικαστήριο σε περίπτωση αμφισβήτησης ως προς το βάσιμο ή μη της άρνησης εκ μέρους του ΔΣ. Το ίδιο δικαίωμα προσφυγής υφίσταται και επί ελλειπών, αναληθών ή ανακριβών άρνησης παροχής των πληροφοριών. Το δικαστήριο, εφόσον κρίνει ότι πράγματι η άρνηση είναι αβάσιμη, με διάταξη του στην ίδια απόφαση υποχρεώνει την εταιρία στην παροχή των πληροφοριών. Η διαδικασία που ακολουθεί το δικαστήριο είναι αυτή των ασφαλιστικών μέτρων και η απόφαση δεν προσβάλλεται με ένδικα μέσα.

Κατά μία άποψη, το δικαίωμα προσφυγής παρέχεται εν γένει στους μετόχους, που συμμετέχουν στη ΓΣ και οποιοσδήποτε από αυτούς δύναται να το ασκήσει, δεδομένου ότι και η παροχή των πληροφοριών γίνεται στη ΓΣ ως σύνολο.⁹⁸ Ωστόσο, υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη, ότι το δικαίωμα προσφυγής στο δικαστήριο δύναται να ασκηθεί μόνο από τους μετόχους, που υπέβαλαν την αίτηση.⁹⁹

Η άρνηση του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών είτε για αποχρώντα ουσιώδη λόγο είτε για άλλη αιτία πρέπει να αναγράφεται στα πρακτικά της ΓΣ εντός της οποίας ανακοινώνεται. Η καταχώριση αυτή πρέπει να γίνεται μέχρι την έναρξη της συζήτησης επί του κρίσιμου θέματος της Η.Δ.

Τέλος, ο λόγος άρνησης πρέπει να είναι ουσιώδης, ήτοι να αφορά την ουσία της αιτούμενης πληροφορίας και αποχρών, ήτοι σημαντικός, υπό την έννοια ότι η παροχή της πληροφορίας είναι ικανή να θέσει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της εταιρίας. Η πληροφορία, που αιτούνται οι μέτοχοι θα πρέπει να είναι ικανή να προκαλέσει βλάβη στην εταιρία και συνακόλουθα δικαιολογεί την άρνηση παροχής της εκ μέρους του ΔΣ. Σε αυτή την περίπτωση, το ΔΣ δεσμεύεται να μην προβεί στην πληροφόρηση προς όφελος της ίδιας της εταιρίας.

Πρόκειται για κρίση του οργάνου διοίκησης της εταιρίας, το οποίο θα αξιολογήσει τα πραγματικά περιστατικά, θα σταθμίσει τα συγκρουόμενα συμφέροντα και θα αποφασίσει *in concerto*.¹⁰⁰ Η ζημία από τη χορήγηση των πληροφοριών μπορεί να είναι περιουσιακή ή μη, όπως η απώλεια πελατείας, η δυσφήμιση ή ο περιορισμός των ευκαιριών ανάπτυξης της εταιρίας. Το ΔΣ οφείλει να αξιολογήσει τη σημασία των πληροφοριών τόσο για την πορεία των εταιρικών υποθέσεων όσο και για τους αιτούντες μετόχους και να τηρήσει την οργανική υποχρέωση πίστης του απέναντι στη εταιρία.¹⁰¹

⁹⁶ Σωτηρόπουλος, Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας, 2ος τόμος, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 1955

⁹⁷ ΕφΔωδ 96/2013, ΝΟΜΟΣ

⁹⁸ Δρακόπουλος, εις ΔικΑΕ, άρθρο 39, αρ. 240

⁹⁹ Μαρίνος, Το ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης του μετόχου, 303

¹⁰⁰ Μούζουλας, Ν 3604/2007, 2008, σελ. 517

¹⁰¹ Παναγιώτου, ΕμπΔ, 2019, σελ. 492

Ένας υψίστης σημασίας λόγος άρνησης παροχής των αιτούμενων πληροφοριών υφίσταται όταν αυτές αφορούν τα εμπορικά ή επιχειρηματικά απόρρητα της εταιρίας και υπάρχει ο κίνδυνος δημοσιοποίησης και διαρροής τους. Πράγματι, ελλοχεύει κίνδυνος σύγκρουσης των συμφερόντων της εταιρίας με τον αιτούντα μέτοχο όταν ιδίως ο τελευταίος συμμετέχει σε ανταγωνιστική επιχείρηση και η αίτηση για παροχή των πληροφοριών αποσκοπεί στην εκμετάλλευση αυτών προς όφελος της επιχείρησης του και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της. Όμοιος κίνδυνος υφίσταται και στην περίπτωση που οι αιτούμενες πληροφορίες αφορούν τις μεθόδους που ακολουθεί η εταιρία στις συναλλαγές ή διαπραγματεύσεις προς σύναψη των συμβάσεων της. Συνεπώς, δέον σημειωθεί η σημασία της υποχρέωσης του ΔΣ προς τήρηση των απορρήτων της εταιρίας.¹⁰²

2) Η παρ. 7 του άρθρου 141 παρέχει δικαίωμα πληροφόρησης στη «μεγάλη μειοψηφία» της εταιρίας, ήτοι στους μετόχους που συγκεντρώνουν ποσοστό τουλάχιστον 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου. Σύμφωνα με αυτό, οι μέτοχοι δύνανται να υποβάλλουν στην εταιρία αίτηση για παροχή πληροφοριών σχετικά με την πορεία των εταιρικών υποθέσεων και την περιουσιακή της θέση.

Η «μεγάλη μειοψηφία» της εταιρίας έρχεται σε αντιδιαστολή προς τη «μικρή μειοψηφία», ήτοι μέτοχοι που εκπροσωπούν τουλάχιστον ποσοστό ίσο με το 1/20 του μετοχικού κεφαλαίου. Το ως άνω δικαίωμα προέρχεται από το άρθρο 39 του Κ.Ν. 2190/1920. Ωστόσο, υπό το προϊσχύον δίκαιο μεγάλη πλειοψηφία της εταιρίας συνιστούσε η συγκέντρωση του 1/5 του μετοχικού κεφαλαίου.

Σύμφωνα με το εν λόγω δικαίωμα πληροφόρησης, οι μέτοχοι που εκπροσωπούν το 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου δύνανται να υποβάλλουν 5 τουλάχιστον ημέρες πριν από τη ΓΣ αίτηση, με την οποία θα αιτούνται την παροχή από το ΔΣ εντός της επικείμενης ΓΣ πληροφοριών που θα αφορούν την πορεία των υποθέσεων της εταιρίας και την περιουσιακή της κατάσταση. Πρόκειται για πληροφορίες γενικές που αποτυπώνουν τη γενικότερη εξέλιξη και θέση της.

Το αίτημα παροχής των πληροφοριών επρόκειτο να ικανοποιηθεί εντός της επικείμενης συγκληθείσας ΓΣ. Ωστόσο, δεν απαιτείται το αντικείμενο τους να συνδέεται με κάποιο θέμα της ΗΔ και προσδιορίζεται αυτοτελώς. Το ΔΣ οφείλει να προβεί σε μία γενικότερη αξιολόγηση των δεδομένων της, την πορεία της καθώς και τις προοπτικές για περαιτέρω εξέλιξη της.¹⁰³

α) Αντικείμενο της πληροφόρησης

Με την παρ. 7 του άρθρου 141 οι μέτοχοι της «μεγάλης μειοψηφίας» της εταιρίας, ήτοι οι μέτοχοι που εκπροσωπούν το 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου έχουν δικαίωμα να υποβάλουν εντός 5 ημερών πριν από την καθορισμένη ΓΣ αίτηση και το ΔΣ της εταιρίας, ως το καθ' ύλην αρμόδιο όργανο διοίκησης έχει αντίστοιχη υποχρέωση παροχής των πληροφοριών που αιτούνται οι μέτοχοι. Οι πληροφορίες αυτές δύνανται να αφορούν αφενός την πορεία της εταιρίας σχετικά με τις συναλλαγές της και την εξέλιξη των δραστηριοτήτων της και αφετέρου την περιουσιακή της κατάσταση, ήτοι τα περιουσιακά της στοιχεία, τις εργασίες της, τι υποχρεώσεις της και οτιδήποτε άλλο ενδέχεται να αφορά την περιουσία της τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.¹⁰⁴

¹⁰² Ι. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας προς πληροφόρηση και έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 239

¹⁰³ Ιωάννης Π. Μάρκου, ομοίως με ανωτέρω, σελ. 240

¹⁰⁴ Δεν απαιτείται η πληροφόρηση να αφορά κάποια συγκεκριμένη σύμβαση ή συναλλαγή (Γεωργακόπουλος, Εταιρίες, 333)

Συνεπώς, πρόκειται για πληροφορίες γενικής φύσεως, μπορεί να αναφέρονται σε παρόντα ή μελλοντικά δεδομένα και δεν απαιτείται να είναι αναλυτικές.¹⁰⁵

Πρόκειται για πληροφορίες κεφαλαιώδους σημασίας για την εταιρία, ιδίως λόγω της αρχής της ετεροδιοίκησης και της περιορισμένης ευθύνης των εταίρων για τα χρέη της. Υπόχρεο προς παροχή των πληροφοριών στη ΓΣ είναι το ΔΣ και ως εκ τούτου προκύπτει ότι πρόκειται για δικαίωμα κομβικής σημασίας στη διάπλαση των σχέσεων μεταξύ του ΔΣ και της μειοψηφίας της εταιρίας εξαιτίας ακριβώς της υψίστης σημασίας των πληροφοριών. Η γενικότητα και η ευρύτητα του αντικειμένου της πληροφόρησης εδράζεται στο αυξημένο ποσοστό κεφαλαίου, που οφείλουν να συγκεντρώνουν οι αιτούντες και στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον τους για την πορεία και την κατάσταση της εταιρίας.

Συνεπώς, η πληροφόρηση αφορά γενικώς ή μερικώς τις πράξεις και συναλλαγές της εταιρίας προς πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού και την περιουσιακή της θέση, ήτοι κάθε είδος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Οι πληροφορίες δύνανται να αφορούν είτε το σύνολο των εταιρικών υποθέσεων και την εν γένει περιουσιακή κατάσταση της εταιρίας είτε ένα μέρος των δραστηριοτήτων της και ορισμένα περιουσιακά της στοιχεία και ενδεχομένως να περιλαμβάνουν σύγκριση της θέσης της εταιρίας σε σχέση με προηγούμενες εταιρικές χρήσεις.¹⁰⁶ Σε καμία, όμως, περίπτωση δεν μπορεί να ζητηθεί με το παρόν δικαίωμα λεπτομερής παρουσίαση των ειδικότερων περιουσιακών στοιχείων και σχέσεων της εταιρίας.

Δέον να επισημάνουμε ότι οι πληροφορίες που ζητούνται με το παρόν δικαίωμα αφορούν την περιουσιακή κατάσταση της εταιρίας, η οποία διαφέρει από το μετοχικό κεφάλαιο. Συνεπώς, οι εν λόγω πληροφορίες είναι διαφορετικές από αυτές που εμπεριέχονται στις δημοσιευμένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις και η εν λόγω διάκριση αποτελεί και έναν από τους όρους, υπό τους οποίους οφείλουν οι αιτούντες μέτοχοι να ασκούν το δικαίωμα πληροφόρησης της παρ. 7. Η πληροφόρηση που αιτούνται οι μέτοχοι με το παρόν δικαίωμα δύναται να αποσκοπεί μόνο σε διευκρίνιση και πληρέστερη κατανόηση του περιεχομένου των δημοσιευμένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Εκ του περιεχομένου των αιτούμενων πληροφοριών προκύπτει και η σημασία τους για τους μετόχους καθώς πλέον είναι σε θέση να προβούν σε μια κατάλληλη και ορθή αξιολόγηση της εταιρικής τους συμμετοχής. Οι μέτοχοι δύνανται κατόπιν ικανοποίησης του εν λόγω δικαιώματος τους από το ΔΣ της εταιρίας να αντιληφθούν εν συνόλων την πορεία των εταιρικών υποθέσεων στο παρελθόν και το παρόν και να εκτιμήσουν τις προοπτικές της περαιτέρω εξέλιξης τους και συνακολούθως την τυχόν ανοδική ή καθοδική δυναμική της συμμετοχής τους στην εταιρία.¹⁰⁷ Μόνον διαμέσου του δικαιώματος πληροφόρησης της παρ. 7 δύνανται οι μέτοχοι να αξιολογήσουν πραγματικά τη συμμετοχή τους, καθώς δεν υφίσταται στο νόμο δικαίωμα που να παρέχει αυτοτελώς αυτή τη δυνατότητα.¹⁰⁸

β) Άσκηση του δικαιώματος και παροχή των πληροφοριών

Αποδέκτρια των πληροφοριών είναι η συγκληθείσα ΓΣ και αρμόδιο προς παροχή της είναι, όπως και στα λοιπά, δικαιώματα πληροφόρησης του άρθρου 141 το διοικητικό όργανο της εταιρίας. Η

¹⁰⁵ Σωτηρόπουλος, ως ανωτέρω, σελ. 1959

¹⁰⁶ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, 2^η έκδοση, σελ. 137

¹⁰⁷ Παπαπαναγιώτου, Άσκησης δικαιώματος πληροφόρησης, τ. Δ', 2005, σελ. 215 επ.

¹⁰⁸ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 241-243

πληροφόρηση παρέχεται καταρχήν προφορικά, χωρίς να αποκλείεται τυχόν έγγραφος τύπος, από τον πρόεδρο του ΔΣ ή από άλλο ειδικώς εξουσιοδοτημένο προς τούτο μέλος και καταχωρίζεται στα πρακτικά της ΓΣ.

Το ΔΣ οφείλει να χορηγήσει τις αιτηθείσες πληροφορίες στη ΓΣ ακόμα και επί απουσίας ολικώς ή μερικώς της μειοψηφίας, που υπέβαλε το αίτημα.¹⁰⁹ Ωστόσο, η παρουσία των αιτούντων μπορεί να κρίνεται σκόπιμη προς υποβολή τυχόν διευκρινιστικών ερωτήσεων προς το ΔΣ και συγκεκριμενοποίηση του αντικειμένου της πληροφόρησης.¹¹⁰

Συγκριτικά με την παρ. 6 του άρθρου 141 προκύπτει, ως δεν αναγράφεται και ρητώς, ότι δεν απαιτείται η σύνδεση του αντικειμένου της πληροφόρησης με κάποιο από τα θέματα της Η.Δ. της ΓΣ. Οι πληροφορίες δύνανται να είναι γενικές και δεν απαιτείται να είναι αναγκαίες για την εκτίμηση των θεμάτων της ημερήσιας διάταξης. Μία τέτοια απαίτηση θα περιόριζε αδικαιολόγητα το αντικείμενο του δικαιώματος και θα ερχόταν σε αντίθεση με τον επιδιωκόμενο σκοπό του.

Συμπεραίνουμε, συνεπώς, ότι αιτία της απουσίας της προϋπόθεσης της σύνδεσης του περιεχομένου της πληροφόρησης με τα θέματα της ημερήσιας διάταξης είναι ότι το εν λόγω δικαίωμα δύναται να το ασκήσει μόνο η «μεγάλη μειοψηφία» της εταιρίας, η οποία έχει εύλογο ενδιαφέρον ενημέρωσης για τα ζητήματα που αφορά η πληροφόρηση.¹¹¹ Εξάλλου, πρόκειται για πληροφορίες που παρέχονται στο πλαίσιο της τακτικής ΓΣ κατά την ετήσια λογοδοσία του διοικητικού συμβουλίου της εταιρίας. Υποστηρίζεται, συνεπώς, ότι η πληροφόρηση συνδέεται αναπόφευκτα με τα θέματα της Η.Δ. της ετήσιας τακτικής ΓΣ.¹¹² Τέλος, γίνεται εν μέρει δεκτό ότι η πλήρη έλλειψη οποιασδήποτε σχέσης του αντικειμένου της πληροφόρησης με τα θέματα της Η.Δ. αποτελεί λόγο άρνησης παροχής των πληροφοριών από το ΔΣ.¹¹³

γ) Άρνηση παροχής των πληροφοριών εκ μέρους του ΔΣ – Συνδρομή αποχρώντος ουσιώδους λόγου

Το ΔΣ έχει δικαίωμα/καθήκον άρνησης παροχής των πληροφοριών για αποχρώντα ουσιώδη λόγο, ο οποίος καταχωρίζεται στα πρακτικά της ΓΣ. Η εν λόγω καταχώριση δεν συνιστά έγγραφο τύπο αλλά εξυπηρετεί αποδεικτικούς σκοπούς, λόγω δε της βαρύτητας της άρνησης εκ μέρους του ΔΣ αποτελεί το αποκλειστικό μέσο απόδειξης.

Το ΔΣ οφείλει να δικαιολογεί την άρνηση του, η οποία πρέπει επίσης να αναγράφεται στα πρακτικά. Η εν λόγω σημασία κρίνεται ουσιώδη για το δικαστικό έλεγχο της άρνησης κατόπιν τυχόν άσκησης των δικαιωμάτων των αιτούντων μετόχων και προσφυγής τους στα δικαστήρια. Συνεπώς, προκύπτει ότι η καταχώριση της άρνησης του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών συνιστά αναγκαίο τύπο προκειμένου να διασφαλίζεται και η άσκηση του δικαιώματος προσφυγής της παρ. 8 εκ μέρους των μετόχων. Μη καταχώριση της αρνητικής δήλωσης του ΔΣ ισοδυναμεί με έλλειψη απάντησης του στην αίτηση των μετόχων.

¹⁰⁹ Δρακόπουλος, εις ΔικΑΕ 2013, άρθρο 39, αρ. 214-215

¹¹⁰ Ως απορρέει από την υποχρέωση εταιρικής πίστης των αιτούντων μετόχων και τη σχετική ερμηνεία του νόμου και του καταστατικού.

¹¹¹ Σωτηρόπουλος, ως ανωτέρω, σελ. 1959

¹¹² Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 244

¹¹³ Δρακόπουλος, εις ΔικΑΕ, άρθρο 39, αρ. 208, Παναγιωτοπούλου, εις Αντωνόπουλο/Μούζουλα, άρθρο 39, αρ. 95

Κάθε αρνητική απάντηση του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών πρέπει να αναγράφεται στα πρακτικά ανεξαρτήτως του λόγου, επί του οποίου εδράζεται. Συνεπώς, ενώ κατά κανόνα οι πληροφορίες παρέχονται προφορικά στη ΓΣ, η άρνηση του ΔΣ οφείλει να ακολουθεί τον έγγραφο τύπο.

Το ΔΣ έχει υποχρέωση για ακριβή και ενσυνείδητη λογοδοσία. Κάθε άρνηση του για ικανοποίηση του δικαιώματος των αιτούντων θα πρέπει να στηρίζεται σε αποχρώντα ουσιώδη λόγο, ο οποίος θα πρέπει να είναι συγκεκριμένος. Ο λόγος άρνησης δύναται να αφορά είτε τα συμφέροντα της εταιρίας είτε πράξεις των μετόχων, όπως ενδεχομένως καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος τους. Η παραβίαση της υποχρέωσης του ΔΣ επιφέρει την αστική και ποινική του ευθύνη, η οποία αναζητείται κατόπιν εγκλήσεως εκ μέρους των αιτούντων μετόχων.¹¹⁴ Τέλος, επέρχεται και η ακυρωσία των αποφάσεων της ΓΣ, κατά το άρθρο 137.

Ο αποχρών ουσιώδης λόγος, επί του οποίου θα πρέπει να στηρίζεται η άρνηση του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών είναι έννοια γενική και αόριστη, η οποία συγκεκριμενοποιείται από το δικαστή βάσει του δικαίου της ανώνυμης εταιρίας και τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης. Ενδεικτικά στην παρ. 7 εδάφιο γ' του Ν. 4548/2018 αναφέρεται ως αποχρών ουσιώδης λόγος η εκπροσώπηση των αιτούντων στο ΔΣ κατά τη διάρκεια της εταιρικής χρήσης, δεδομένου και του δικαιώματος των μελών του ΔΣ για ακώλυτη ενημέρωση λόγω της ιδιότητας τους.

Απαραίτητο κρίνεται, ωστόσο, οι μέτοχοι να έχουν πράγματι λάβει επαρκώς τη σχετική ενημέρωση για τα θέματα, τα οποία αιτούνται την πληροφόρηση.¹¹⁵ Πραγματική ενημέρωση μπορεί να συντρέχει και στην περίπτωση της έμμεσης εκπροσώπησης των μετόχων στο ΔΣ καθώς και στη συμμετοχή τους σε τυχόν προσωρινώς διορισμένο ΔΣ από το δικαστήριο.¹¹⁶

Από τη θεωρία και τη νομολογία έχουν γίνει δεκτοί και άλλοι λόγοι άρνησης παροχής των πληροφοριών από το ΔΣ. Σε κάθε περίπτωση, ο αποχρών ουσιώδης λόγος ελέγχεται από το δικαστή ως προς τη βασιμότητα του και εξ αυτού δέον ως είναι συγκεκριμένος και ακριβής. Ως τέτοιος έχει γίνει δεκτός η ουσιώδης και σημαντική βλάβη της εταιρίας από τη χορήγηση των αιτούμενων πληροφοριών.¹¹⁷

δ) Προσφυγή των αιτούντων μετόχων στο δικαστήριο

Η παρ. 8 του άρθρου 141 παρέχει στους αιτούντες μετόχους δικαίωμα προσφυγής στο δικαστήριο επί άρνησης του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών. Αρμόδιο δικαστήριο είναι το μονομελές πρωτοδικείο της έδρας της εταιρίας, το οποίο δικάζει κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Προσφυγή δύναται να ασκήσουν οι αιτούντες μέτοχοι τόσο στην περίπτωση που αμφισβητούν την αιτιολογία της άρνησης του ΔΣ όσο και στην περίπτωση δεν υφίσταται καμία αιτιολογία ή ακόμα και απάντηση εκ μέρους του ΔΣ.

Η αίτηση-προσφυγή των μετόχων της μειοψηφίας προς το δικαστήριο στρέφεται κατά της εταιρίας. Με αυτή οι μέτοχοι αμφισβητούν τη βασιμότητα του επικαλούμενου από το ΔΣ λόγου άρνησης παροχής των πληροφοριών, τον οποίο και οφείλει το τελευταίο να αποδεικνύει. Δεν

¹¹⁴ Άρθρο 180 Ν. 4548/2018

¹¹⁵ Μαρίνος, εις Ζητήματα από το νέο δίκαιο, σελ. 299

¹¹⁶ Άρθρο 69 ΑΚ

¹¹⁷ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ 247-248

αρκεί μια αόριστη επίκληση ενός αποχρώντος ουσιώδους λόγου αλλά απαιτείται συγκεκριμένη αναφορά.

Η ένδικη διαφορά δημιουργείται μεταξύ της εταιρίας και των αιτούντων μετόχων, των οποίων το δικαίωμα πληροφόρησης προσβάλλεται λόγω της αδικαιολόγητης άρνησης εκ μέρους του ΔΣ. Ως εκ τούτου γίνεται δεκτό ότι οι μέτοχοι της μειοψηφίας που δεν άσκησαν το δικαίωμα πληροφόρησης και δεν συμμετείχαν στην αίτηση δεν έχουν το δικαίωμα προσφυγής στο δικαστήριο.

Κατόπιν της προσφυγής, το δικαστήριο επιλαμβάνεται για να κρίνει εάν ο προβαλλόμενος από το ΔΣ αποχρών ουσιώδης λόγος μπορεί να στηρίξει την άρνηση του για παροχή των πληροφοριών. Εάν δεν αναγνωρίσει την ύπαρξη αποχρώντος ουσιώδους λόγου το δικαστήριο με απόφαση του εξαναγκάζει το ΔΣ σε παροχή των πληροφοριών. Η εκδιδόμενη δικαστική απόφαση δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα.

Τέλος, οφείλουμε να διακρίνουμε τις δύο δυνατότητες που αποκτούν οι μέτοχοι της μειοψηφίας σε περίπτωση αμφισβήτησης εκ μέρους τους της αιτιολογίας του ΔΣ για παροχή των πληροφοριών. Αφενός τη δυνατότητα της παρ. 8 για προσφυγή στο δικαστήριο με σκοπό την άρση της αμφισβήτησης και καταδίκη της εταιρίας σε χορήγηση των πληροφοριών και αφετέρου τη δυνατότητα για άσκηση αίτησης ακύρωσης της απόφασης της ΓΣ που λήφθηκε με προσβολή του δικαιώματος τους.¹¹⁸ Η ενδεχόμενη ακύρωση τυχόν ληφθείσας απόφασης της ΓΣ εξαναγκάζει εμμέσως το ΔΣ να επιδεικνύει μεγαλύτερη προσοχή στην απάντηση του επί τυχόν αίτησης των μετόχων για πληροφόρηση.

Το γράμμα της διάταξης της παρ. 8 εδ. α' δεν αναφέρει ρητά το υποκείμενο της αίτησης προσφυγής στο δικαστήριο επί αμφισβήτησης του προβαλλόμενου από το ΔΣ λόγου άρνησης παροχής των πληροφοριών. Συνεπώς, γίνεται δεκτό ότι την προσφυγή δύναται να ασκεί και η εταιρία, ιδίως τα μέλη του ΔΣ, όταν κρίνεται σκόπιμο για τα συμφέροντα της να επιβεβαιωθεί και δικαστικά το βάσιμο του λόγου άρνησης της πληροφόρησης και να αρθεί τυχόν αμφισβήτηση εκ μέρους των μετόχων της μειοψηφίας. Η άρση ενδεχόμενων αμφιβολιών των μετόχων έχει σημασία και για τον αποκλεισμό της αστικής και ποινικής ευθύνης των μελών του ΔΣ.

Εξ αυτού προκύπτει, επιπρόσθετα, ότι αντικείμενο της προσφυγής είτε προέρχεται από τους μετόχους είτε από την εταιρία μπορεί να αποτελέσει μόνο η αιτιολογία άρνησης παροχής των πληροφοριών και όχι η ίδια η παροχή τους. Ωστόσο, το ειδικότερο περιεχόμενο και αίτημα της προσφυγής διαφοροποιείται ανάλογα με το υποκείμενο.

Η αναγνώριση του δικαιώματος δικαστικής προσφυγής και στην εταιρία προκύπτει και από τις γενικές διατάξεις για λόγους ισότητας και ασφάλειας των εταιρικών συναλλαγών. Μάλιστα, η σημασία του καθίσταται ιδιαίτερη ενόψει και της δυνατότητας των μετόχων να προβούν σε άσκηση αγωγής ακύρωσης της ληφθείσας απόφασης της ΓΣ.¹¹⁹

Κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου η εταιρία δεν δύναται να προβάλει νέους ή συμπληρωματικούς λόγους άρνησης. Αντικείμενο της σχετικής δίκης είναι η βασιμότητα μόνο του ήδη επικαλούμενου λόγου. Επιπλέον, κατά το νόμο προβλέπεται πενήνήμερη προθεσμία

¹¹⁸ Άρθρο 137 παρ. 2 περίπτ. α' Ν.4548/2018

¹¹⁹ Κατά άρθρο 137 παρ. 2 εδ. α' Ν.4548/2018

προαναγγελίας της τιθέμενης ερώτησης, η οποία όμως δεν αποφέρει από μόνη της τις συνέπειες του εν λόγω άρθρου.¹²⁰

Το βάρος απόδειξης της βασιμότητας του λόγου άρνησης φέρει η εταιρία, ενώ οι αιτούντες έχουν δικαίωμα ανταπόδειξης. Οι μέτοχοι δύνανται να ασκήσουν προσφυγή για οποιαδήποτε αιτία άρνησης, καθώς και για την πλήρη έλλειψη απάντησης ή μη καταχώριση της απάντησης στα πρακτικά ή επί ατελούς απάντησης.¹²¹

Το δικαστήριο πριν κρίνει τη βασιμότητα του προβαλλόμενου λόγου άρνησης θα κρίνει τη νομιμότητα της αίτησης πληροφόρησης εκ μέρους των αιτούντων και τη δημιουργία αντίστοιχης υποχρέωσης στο ΔΣ. Οι αιτούντες δύνανται να ασκήσουν την προσφυγή της παρ. 8 και όταν το ΔΣ αρνείται την παροχή των πληροφοριών με την αιτιολογία της έλλειψης σύνδεσης τους με τα θέματα της Η.Δ., η οποία δεν συνιστά προϋπόθεση για την άσκηση του δικαιώματος της παρ. 7.

Αίτημα της προσφυγής εκ μέρους των αιτούντων μετόχων δύναται να είναι και ο εξαναγκασμός της εταιρίας σε παροχή των πληροφοριών, οπότε το δικαστήριο εφόσον διαπιστώσει το αβάσιμο της άρνησης καταδικάζει το ΔΣ σε παροχή τους. Το γράμμα του νόμου δεν προβλέπει τον τρόπο χορήγησης τους αφού η ΓΣ θα έχει πλέον ολοκληρωθεί. Εκ της τελεολογικής ερμηνείας της διάταξης προκύπτει ότι αποδέκτες των πληροφοριών μπορεί να είναι μόνο οι αιτούντες μέτοχοι, ως δικαιούχοι του δικαιώματος, χωρίς να υφίσταται παραβίαση των δικαιωμάτων των λοιπών μετόχων, καθώς η ΓΣ ως σύνολο δεν αποκτά δικαίωμα λήψης των πληροφοριών.¹²²

Τέλος, δέον ως επισημάνουμε ότι το ΔΣ έχει υποχρέωση οργανικής πίστης έναντι της εταιρίας, την οποία οφείλει να τηρεί και κατά την απάντηση του στο αίτημα πληροφόρησης των μετόχων της εταιρίας. Οφείλει να ενεργεί υπέρ των συμφερόντων της εταιρίας επιδεικνύοντας την επιμέλεια του συνετού διαχειριστή. Συνεπώς, σε κάποιες περιπτώσεις το ΔΣ οφείλει να αρνείται την παροχή των πληροφοριών, ιδίως όταν αφορούν σημαντικές εταιρικές μεθόδους και συναλλαγές ή επιχειρηματικά απόρρητα, η αποκάλυψη των οποίων θα έθετε σε κίνδυνο την πορεία της εταιρίας. Η σύγκρουση μεταξύ των εταιρικού απορρήτου και των μετόχων της εταιρίας επιλύεται με κριτήρια αντικειμενικά.¹²³

Δέον να γίνει η διάκριση μεταξύ της άρνησης παροχής των πληροφοριών και της ολικής ή μερικής χρονικής, νομικής ή πραγματικής αδυναμίας του ΔΣ να παρέχει τις αιτούμενες πληροφορίες. Τέτοιες είναι ιδίως οι περιπτώσεις των εξειδικευμένων πληροφοριών, επί των οποίων απαιτείται ειδική επιστημονική γνώση, οι περιπτώσεις συνδρομής φορολογικού, τραπεζικού ή προστασίας προσωπικών δεδομένων τρίτων, καθώς και οι περιπτώσεις που το ΔΣ πράγματι δεν κατέχει αυτές τις πληροφορίες, όπως όταν αυτές αφορούν τη σχέση της εταιρίας με τρίτα πρόσωπα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, λοιπόν, το ΔΣ απαλλάσσεται από την υποχρέωση παροχής των πληροφοριών.

Τέλος, γίνεται δεκτό ότι η αδικαιολόγητη άρνηση εκ μέρους του ΔΣ για χορήγηση των πληροφοριών ενεργοποιεί πέρα από τη δυνατότητα της προσφυγής της παρ. 8 και τα δικαιώματα των γενικών διατάξεων, ήτοι γεννά στους αιτούντες μετόχους αξίωση αποζημίωσης κατά τα

¹²⁰ Μαρίνος, εις Ζητήματα από το νέο δίκαιο, σελ. 285

¹²¹ ΠΑ 2589/1970 ΕΕμπΔ 1970, 431, ΜΠρΑθ 13709/1979 ΝοΒ 1980, 870

¹²² Κιντή, ΕΕμπΔ 1976, 582

¹²³ Μαρίνος, εις Ζητήματα από το νέο δίκαιο, 2009, σελ. 294 επ.

μέλη του ΔΣ και το ν.π. της εταιρίας.¹²⁴ Πρόκειται εν προκειμένω για περίπτωση αστικής ευθύνης έναντι των μετόχων της μειοψηφίας λόγω προσβολής του δικαιώματος πληροφόρησης, ως προς την οποία εφαρμόζονται οι παρ. 6 και 7 του άρθρου 141 καθώς και οι γενικές διατάξεις του ΑΚ.¹²⁵ Δεν συνιστά περίπτωση ευθύνης των μελών του ΔΣ προς την εταιρία και δεν εφαρμόζεται το άρθρο 102.¹²⁶

Γ. Δικαιώματα πληροφόρησης των μετόχων σε άλλες διατάξεις

1) Άρθρο 123 παρ. 1 Ν.4548/2018

Στο άρθρο 123 παρ. 1 προβλέπεται υποχρέωση του ΔΣ της εταιρίας να διαθέτει στους μετόχους τις ετήσιες χρηματοοικονομικές καταστάσεις και τις σχετικές εκθέσεις του τουλάχιστον δέκα ημέρες πριν από την τακτική ΓΣ. Συγκριτικά με το προϋσχύον δίκαιο, επεκτείνεται η εν λόγω υποχρέωση πληροφόρησης και για τους μετόχους μη εισηγμένων εταιριών από τη δημοσίευση της πρόσκλησης.

Ωστόσο, οφείλουμε να διακρίνουμε την ενημέρωση αυτή των μετόχων επί των ετήσιων χρηματοοικονομικών καταστάσεων και των σχετικών εκθέσεων του ΔΣ από τα δικαιώματα πληροφόρησης της μειοψηφίας του άρθρου 141. Σημαντική διαφορά συνιστά το γεγονός ότι η παραβίαση του άρθρου 123 παρ. 1 δεν επηρεάζει το κύρος των αποφάσεων της ΓΣ που λήφθηκαν, σε αντίθεση με την προσβολή των δικαιωμάτων του άρθρου 141 που επιφέρει την ακυρωσία των αποφάσεων, δεδομένου ότι το άρθρο 137 παρ. 2 αναφέρεται μόνο στη μη παροχή πληροφοριών κατόπιν αίτησης των μετόχων κατά το άρθρο 141.¹²⁷

Με το νέο νόμο περί ανωνύμων εταιριών παρατηρούμε μία πρόταξη των δικαιωμάτων ενημέρωσης των μετόχων έναντι των διατάξεων περί του ετήσιου ελέγχου της διοίκησης (ΔΣ και ελεγκτών). Η ορθή τελεολογική και συστηματική ερμηνεία του νόμου καταλήγει στο ότι τα δικαιώματα ενημέρωσης των μετόχων σχετίζονται άμεσα με το περιεχόμενο και το σκοπό των ετήσιων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Ουσιαστική επιτελούν συμπληρωματική λειτουργία προς τη γενική ενημέρωση των μετόχων που επιτυγχάνεται μέσω των ετησίων χρηματοοικονομικών καταστάσεων και τον ετήσιο έλεγχο από τους ελεγκτές. Υφίσταται ουσιαστικά μια στενή εσωτερική σχέση μεταξύ των διατάξεων.¹²⁸

2) Άρθρο 11 Ν.4601/2019

Στο νέο νόμο περί των εταιρικών μετασχηματισμών (Ν.4601/2019) προβλέπεται στο άρθρο 11 δικαίωμα πληροφόρησης των μετόχων των εταιριών που μετέχουν στο μετασχηματισμό. Συγκεκριμένα, το άρθρο 11 προσεγγίζοντας το άρθρο 27 της Οδηγίας 2017/1132 παρέχει στους μετόχους/εταίρους των συγχωνευόμενων εταιριών ατομικό δικαίωμα πληροφόρησης. Σκοπός είναι η επαρκής και έγκαιρη πληροφόρηση και προετοιμασία των εταίρων/μετόχων.

Η πληροφόρηση των εταίρων/μετόχων συνίσταται αφενός στη δυνατότητα να λάβουν γνώση των εγγράφων στην καταστατική έδρα κάθε εταιρίας, εκτός αν το περιεχόμενο τους είναι

¹²⁴ ΑΚ 71, 914, 281, 747

¹²⁵ Πασιάς, Π, σελ. 376 επ.

¹²⁶ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 248-257

¹²⁷ Αιτιολογική έκθεση του Ν.4548/2018

¹²⁸ Ιωάννης Π. Μάρκου, ως ανωτέρω, σελ. 8-9

αναρτημένο στο διαδικτυακό τόπο της εταιρίας σε χρόνο επαρκή πριν από τη λήψη απόφασης επί της συγχώνευσης και μέχρι τη λήψη της και αφετέρου στη δυνατότητα χορήγησης αντιγράφων των εγγράφων από την εταιρία ή αποστολής τους με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και για την περίπτωση που αυτά βρίσκονται στην ιστοσελίδα της εταιρίας στην λήψη και εκτύπωση τους.

Οι ως άνω υποχρεώσεις των συγχωνευόμενων εταιριών υφίστανται και μετά την ολοκλήρωση της συγχώνευσης.¹²⁹ Το δικαίωμα του άρθρου 11 εξυπηρετεί ακριβώς τα δικαιώματα των μετόχων και δη της μειοψηφίας, καθώς θα είναι σε θέση να αξιολογήσουν τον επικείμενο μετασχηματισμό και τα αποτελέσματα του εν συνόλω και λάβουν την ορθότερη απάντηση επί του σχεδίου συγχώνευσης.

Α. Ειδικότερα ζητήματα

1) Ειδικότερες διαπιστώσεις για τα δικαιώματα της μειοψηφίας και τα δικαιώματα ενημέρωσης της

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας ως δικαιώματα των μετόχων επιδιώκουν την προάσπιση της δυναμικότητας της μετοχικής σχέσης ως σύνολο δικαιωμάτων, υποχρεώσεων, αξιών, προσδοκιών κ.α. έναντι της πλειοψηφίας στο πλαίσιο της ανώνυμης εταιρίας. Ο νομοθέτης στηρίζεται στο κεφαλαιουχικό κριτήριο όταν προβαίνει στη διάκριση μεταξύ πλειοψηφίας και μειοψηφίας της εταιρίας. Στο πλαίσιο του κεφαλαιουχικού κριτηρίου δικαιούχος των δικαιωμάτων μειοψηφίας δεν μπορεί να είναι ο μεμονωμένος μέτοχος αλλά ορισμένο ποσοστό μετόχων υπό την έννοια ότι αντιπροσωπεύουν ορισμένο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου.

Ωστόσο, κρίνεται ορθότερο να προτάξουμε το ουσιαστικό κριτήριο έναντι του τυπικού-κεφαλαιουχικού. Τα δικαιώματα ενημέρωσης των μετόχων και συνακόλουθα ελέγχου της διοίκησης της εταιρίας δεν σχετίζονται άμεσα με την οικονομική συμμετοχή του μετόχου. Σημασία αποκτά ακριβώς η κατοχή της μετοχικής ιδιότητας, το οποίο συνιστά κριτήριο ουσιαστικό.¹³⁰ Εξ αυτού μη μέτοχοι δεν είναι καταρχήν δικαιούχοι των δικαιωμάτων πληροφόρησης.

Συνεπώς, υποκείμενο των δικαιωμάτων μειοψηφίας καθίσταται ακριβώς ο κάτοχος του εκάστοτε απαιτούμενου αριθμού μετοχικών σχέσεων. Τα δικαιώματα μειοψηφίας και συνακόλουθα τα δικαιώματα ενημέρωσης απορρέουν από τη μετοχική σχέση. Επομένως, θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως οιονεί προσωποπαγή δικαιώματα. Ωστόσο, δεν είναι αμιγώς προσωποπαγή, καθώς είναι δυνατή η μεταβίβαση τους εν ζωή ή αιτία θανάτου μαζί με τις μετοχικές σχέσεις.¹³¹

Για την άσκηση των δικαιωμάτων μειοψηφίας απαιτούνται πλείονες δηλώσεις βουλήσεως των μετόχων, οι οποίοι συγκεντρώνουν το απαιτούμενο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου, πλην της περίπτωσης που αυτό ανήκει σε ένα μέτοχο, οπότε και αρκεί η ατομική του δήλωση βούλησης.¹³² Πρόκειται για κοινή δικαιοπραξία ή συνδικαιοπραξία, καθώς οι μέτοχοι της μειοψηφίας ασκούν τα δικαιώματα από κοινού. Κάθε δήλωση βουλήσεως κρίνεται αυτοτελώς,

¹²⁹ Αιτιολογική έκθεση του Ν.4601/2014

¹³⁰ Δρακόπουλος, ΔικΑΕ 2010, άρθρο 39, αρ.22 επ.

¹³¹ Βάσει της αρχής του αδιασπάστου της μετοχικής σχέσης

¹³² Παναγιωτοπούλου, εις Ανών, εταιρ., τόμος II, 2013, άρθρο 39, αρ. 15 επ.

το δικαίωμα δε θεωρείται ασκηθέν μόλις συντελεσθεί και η τελευταία δήλωση βούλησης του μετόχου, ώστε να αντιπροσωπεύεται το απαιτούμενο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου.¹³³

Τα δικαιώματα μειοψηφίας οφείλουμε να τα διακρίνουμε από τα ατομικά δικαιώματα του μετόχου. Με το Ν.4548/2018 ο νομοθέτης αύξησε τα ατομικά δικαιώματα του μετόχου προς ενίσχυση της θέσης του έναντι της εξουσίας της πλειοψηφίας. Τόσο τα ατομικά διοικητικά δικαιώματα του μετόχου όσο και τα δικαιώματα μειοψηφίας εντάσσονται στο σύνολο των μετοχικών δικαιωμάτων διοίκησης, ωστόσο, είναι διακριτά μεταξύ τους καθώς τα πρώτα προϋποθέτουν μόνο τη μετοχική ιδιότητα ενώ τα δεύτερα συνδέονται και με την κατοχή ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου.

Τυπικά η διαφορά μεταξύ των ως άνω δικαιωμάτων διοίκησης του μετόχου έγκειται στον φορέα τους και δικαιούχο άσκησης τους καθώς και στην ειδικότερη ρύθμιση τους στο πλαίσιο του νόμου. Ωστόσο, ουσιαστικά δεν υφίσταται διαφοροποίηση ως προς τα συμφέροντα, τα οποία προστατεύουν και τον σκοπό, τον οποίο επιδιώκουν, ήτοι και οι δύο κατηγορίες δικαιωμάτων λειτουργούν ως αντίρροπη δύναμη στη *ius cogens* απονομή της διοίκησης της εταιρικής περιουσίας στα συλλογικά όργανα του ν.π. της εταιρίας, ως προς την οποία ισχύουν οι αρχές της απαρτίας και της πλειοψηφίας για τη ΓΣ και η αρχή της ετεροργάνωσης για το ΔΣ. Εξ αυτού τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας στρέφονται κατά του ν.π. της εταιρίας, βαρύνουν δε το ΔΣ προς ικανοποίηση τους ως το διαχειριστικό όργανο της ανώνυμης εταιρίας.

Καθώς, λοιπόν, οι αποφάσεις στο πλαίσιο της ΓΣ λαμβάνονται με βάση την αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας, είναι συχνό φαινόμενο να γίνεται κατάχρηση της εν λόγω αρχής εκ μέρους της πλειοψηφίας της εταιρίας προς ικανοποίηση ιδίων συμφερόντων σε βάρος του οφέλους της ίδιας της εταιρίας και της μειοψηφίας. Εξ αυτού τα δικαιώματα της μειοψηφίας ενεργούν ως αντίβαρο στην παντοδυναμία της πλειοψηφίας της εταιρίας. Στον ίδιο άξονα κινούνται και τα ατομικά μετοχικά δικαιώματα, τα οποία συνδέονται με τη μετοχική σχέση και ενισχύοντας τη δυναμική θέση του μετόχου αποβλέπουν στην ασφάλεια δικαίου για τη μειοψηφία της ανώνυμης εταιρίας.¹³⁴

2) Όρια άσκησης των δικαιωμάτων

Οι γενικές αρχές του ιδιωτικού δικαίου εφαρμόζονται και στο ιδιωτικό δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας και δη τα γενικά όρια και οι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων των μετόχων βάσει της τελεολογικής ερμηνείας των σχετικών διατάξεων. Επιπλέον, ο μέτοχος, συν της υποχρέωσης καταβολής της εισφοράς του, έχει και υποχρέωση πίστης έναντι της εταιρίας και των άλλων μετόχων, ήτοι απαγορεύεται να επιδιώκει ίδια οφέλη σε βάρος των τελευταίων.¹³⁵

Οι εν λόγω γενικοί περιορισμοί του ισχύοντος ιδιωτικού δικαίου διακρίνονται από τους ειδικότερους περιορισμούς των δικαιωμάτων, που προβλέπονται στις κατ' ιδίαν διατάξεις που τα ρυθμίζουν. Οι πρώτοι συγκεκριμενοποιούνται είτε από το δικαστή είτε από το ΔΣ ή άλλο αρμόδιο όργανο της εταιρίας βάση του σκοπού που επιδιώκουν τα δικαιώματα, την ειδικότερη ρύθμιση τους στο νόμο και τους ειδικούς περιορισμούς που τα συνοδεύουν.

¹³³ Παπαπαναγιώτου, Δημοσιότητας και πληροφόρησης εις αε, τόμος Γ', 2005, σελ. 452

¹³⁴ Μηνούδη/ Ebenroth, Η διαμόρφωσις του δικαιώματος αιτήσεως πληροφοριών, ΕΕμπΔ 1970, 337 επ.

¹³⁵ Μάρκου, ΕγχειρΔ, τ. Ι, 2^η, σελ. 115 επ.

Συνεπώς, όσο σημαντική κρίνεται η ύπαρξη δικαιωμάτων της μειοψηφίας στο πλαίσιο της ανώνυμης εταιρίας τόσο πολύτιμη αξιολογείται και η τοποθέτηση φραγμών και ορίων στην άσκηση τους. Εξ αυτού οι γενικοί περιορισμοί των δικαιωμάτων του ισχύοντος ιδιωτικού δικαίου κρίνονται πρόσφοροι να προστατεύσουν την εύρυθμη λειτουργία της εταιρίας. Φυσικά, οι περιορισμοί δεν εφαρμόζονται ενιαίως και ομοιόμορφα για όλα τα δικαιώματα της μειοψηφίας. Κριτήρια είναι το περιεχόμενο τους, το είδος και ο σκοπός, που εξυπηρετούν.

Αρχικά, αναφέρουμε ότι η υποχρέωση εταιρικής πίστης, η οποία βαρύνει όλες τις κατηγορίες μετόχων λειτουργεί ως πρώτο και βασικό όριο στην άσκηση των δικαιωμάτων των μετόχων. Αυτή αφορά τις εσωτερικές σχέσεις των μετόχων μεταξύ τους και με την εταιρία, ώστε κριτήριο διαμόρφωσης τους και ενέργειας των μετόχων να είναι η υπευθυνότητα και ο αμοιβαίος σεβασμός.

Ένα δεύτερο όριο στην άσκηση των μετοχικών δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων και των δικαιωμάτων μειοψηφίας συνιστά το εταιρικό συμφέρον και ο κίνδυνος βλάβης της εταιρίας. Θέτει ακριβώς φραγμούς στις περιπτώσεις που οι μέτοχοι επιδιώκουν προσωπικά συμφέροντα σε βάρος της εταιρίας. Μάλιστα, αποκτά και θετικό περιεχόμενο υπό την έννοια ότι οι μέτοχοι έχουν υποχρέωση να προασπίζουν τα συμφέροντα της εταιρίας, να επιλέγουν αυτά έναντι των ιδίων συμφερόντων και να επιδιώκουν τον εταιρικό σκοπό.

Γίνεται, φυσικά, δεκτή η αναλογική εφαρμογή της απαγόρευσης καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων, ήτοι 281 ΑΚ, στα δικαιώματα της μειοψηφίας, κατάλληλα προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες διατυπώσεις του δικαίου της ανώνυμης εταιρίας, της εταιρικής σύμβασης και της υποχρέωσης πίστης. Μία έκφανση της εν λόγω απαγόρευσης συνιστά η επιλογή εκ μέρους της μειοψηφίας της λιγότερο επιβλαβούς για τα εταιρικά δρώμενα δυνατότητας για την προάσπιση των συμφερόντων της. Συχνά, λοιπόν, κρίνεται ότι η άσκηση των δικαιωμάτων πληροφόρησης του άρθρου 141 συνιστά μία λιγότερο επισφαλής για την εταιρία επιλογή έναντι των δικαιωμάτων για έκτακτο έλεγχο του άρθρου 142 εφόσον οι ανάγκες της ικανοποιούνται επαρκώς και λαμβάνει τις επιθυμητές πληροφορίες.¹³⁶

Οι γενικοί ως άνω περιορισμοί των δικαιωμάτων μειοψηφίας της ΑΕ λειτουργούν συμπληρωματικά και συνυπάρχουν με τους ειδικότερους περιορισμούς, που τους διέπουν, ως αυτοί απορρέουν από τη φύση τους και εν γένει το πλαίσιο της ΑΕ. Σε καμία περίπτωση δεν υποβαθμίζεται η εφαρμογή των θεμελιωδών καταστατικών αρχών του δικαίου της ΑΕ και δη η κανονιστική αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας.

Συνεπώς, ως προς τα δικαιώματα ενημέρωση της μειοψηφίας, τα οποία μέσω της πληροφόρησης για τα εταιρικά δεδομένα, αποβλέπουν σε υπό ευρεία έννοια διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων, εφαρμόζονται τόσο οι γενικοί περιορισμοί του ιδιωτικού δικαίου όσο και οι ειδικοί του ιδιωτικού δικαίου της ΑΕ, οι οποίοι προηγούνται και ενδέχεται στη συγκεκριμένη περίπτωση να αποκλείουν ή να περιορίζουν την εφαρμογή των γενικών διατάξεων.

Ένας ειδικός περιορισμός των δικαιωμάτων μειοψηφίας συνίσταται ακριβώς στη διαμόρφωση τους ως δικαιώματα μιας κεφαλαιουχικής μειοψηφίας, υπό την έννοια ότι για την άσκηση τους απαιτείται οι μέτοχοι να συγκεντρώνουν ορισμένο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου. Δια αυτής της προϋπόθεσης δίνεται ορισμένη βαρύτητα στα συμφέροντα που επιδιώκει ορισμένο ποσοστό

¹³⁶ Ν. Ρόκα, Τα όρια της εξουσίας, 140

της μειοψηφίας της εταιρίας, τα οποία κρίνονται ως άξια προστασίας και αποτρέπεται ο κίνδυνος καταχρηστικών ασκήσεων σε βάρος της ίδιας της εταιρίας.¹³⁷

Τόσο τα ατομικά όσο και τα κεφαλαιουχικά δικαιώματα της μειοψηφίας ρυθμίζονται, ασκούνται και παράγουν αποτελέσματα εντός του νόμου και του καταστατικού της ανώνυμης εταιρίας. Ως διοικητικά δικαιώματα η άσκηση τους αποβλέπει στην ορθότερη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων και της εταιρικής περιουσίας. Συνεπώς, γίνεται δεκτό ότι οι περιορισμοί των δικαιωμάτων αυτών πρέπει να είναι ελαστικοί, ώστε να μην καθίσταται αδύνατη η υλοποίηση του σκοπού, τον οποίο επιδιώκουν.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει ο δικαστής να ερευνά τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης, προκειμένου να επέρχεται στάθμιση των συγκρούσεων, οι οποίες αναφύουν στο πλαίσιο της ΑΕ. Ακριβώς στο συμβιβασμό των αντικρουόμενων συμφερόντων αποβλέπουν και οι τιθέμενοι κανόνες δικαίου. Έτσι, είναι δυνατό μια ενέργεια του ΔΣ να είναι καταρχήν σύλληψη και σύμφωνη με το καταστατικό, ωστόσο στη συγκεκριμένη περίπτωση να κρίνεται ως επιβλαβής και απρόσφορη για τα συμφέροντα της εταιρίας.¹³⁸

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας χαρακτηρίζονται ως οιονεί λειτουργικά. Πρόκειται για όρο, στον οποίο διαφαίνεται ακριβώς η ιδιαίτερη σημασία τους, ήτοι το γεγονός ότι σκοπός των εν λόγω δικαιωμάτων δεν είναι μόνο η ικανοποίηση των συμφερόντων της μειοψηφίας αλλά το κατά νόμο και καταστατικό συμφέρον της εταιρίας. Ο νομοθέτης τα απονέμει στους μετόχους ακριβώς προς την επίτευξη της ισόρροπης και εύρυθμης λειτουργίας της εταιρίας. Συνεπώς, από αυτό το χαρακτηρισμό τους δύναται κατά περίπτωση να προκύπτουν περαιτέρω φραγμοί κατά την άσκηση.

Οι μέτοχοι της μειοψηφίας ασκώντας τα δικαιώματα ενημέρωσης τους στρέφονται κατά του ν.π. προσώπου της εταιρίας και αποβλέπουν στην ορθότερη και πιο επικερδή διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων. Απώτερος σκοπός τους είναι ακριβώς η υλοποίηση του εταιρικού συμφέροντος. Συνεπώς, γίνεται δεκτό ότι δύναται κατά περίπτωση να εφαρμόζονται διατάξεις και αρχές που ισχύουν για τα εν γένει λειτουργικά δικαιώματα και ιδίως για τα διοικητικά όργανα της εταιρίας.

Ο οιονεί λειτουργικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας έχει, λοιπόν, διττή σημασία. Αφενός τονίζει τον απώτερο σκοπό τους, ήτοι η χρηστή διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων και αφετέρου θέτει όρια στην καταχρηστική άσκηση τους. Συνεπώς, ταυτόχρονα ενισχύει και τη δυναμική θέση των αιτούντων μετόχων αλλά και επιτείνει την προσωπική τους ευθύνη έναντι της εταιρίας και των άλλων μετόχων.¹³⁹

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας δεν είναι σε καμία περίπτωση ιδιοτελή αλλά η άσκηση τους οφείλει να συμπλέει με την εκάστοτε ισχύουσα έννομη τάξη της ΑΕ. Συνεπώς, λόγω ακριβώς του ως άνω χαρακτήρα τους τα διοικητικά δικαιώματα μειοψηφίας, μεταξύ των οποίων και τα δικαιώματα ενημέρωσης, υπόκεινται σε αυστηρότερους περιορισμούς έναντι των λοιπών δικαιωμάτων του μετόχου.

¹³⁷ Μηνούδη/ Ebenroth, Μελέτες ΕμπΔ, 2000, σελ. 109

¹³⁸ Τριανταφυλλάκη, Το συμφέρον της επιχείρησης, 1998, σελ. 97 επ.

¹³⁹ Ως αυτή απορρέει από την υποχρέωση εταιρικής πίστης.

Η άσκηση τους επηρεάζει άμεσα τη λειτουργία της εταιρίας και συνδέεται στενά με τις υποχρεώσεις του μετόχου τόσο απέναντι στην εταιρία όσο και απέναντι στους λοιπούς μετόχους. Οι υποχρεώσεις αυτές απορρέουν από το καταστατικό της εταιρίας, ιδίως δε τη γενική αρχή της τριτενέργειας της εταιρικής σύμβασης και την ιδιότητα τους ως μέλη της οργάνωσης της ανώνυμης εταιρίας προς υλοποίηση του εταιρικού σκοπού.¹⁴⁰

Δέον, όμως, να επισημάνουμε ότι οι μέτοχοι σε καμία περίπτωση δεν βαρύνονται με υποχρέωση οργανικής πίστης προς την εταιρία, όπως τα διοικητικά όργανα της. Έχουν μόνο υποχρέωση εταιρικής πίστης, η οποία απορρέει μεν από το ενοχικό και οργανωτικό χαρακτήρα του καταστατικού, ωστόσο αφορά την άσκηση των μετοχικών τους δικαιωμάτων. Το περιεχόμενο και η ένταση της υποχρέωσης εταιρικής πίστης κυμαίνεται ανάλογα με το ποσοστό του εταιρικού κεφαλαίου που εκπροσωπούν και την επιρροή τους στα δρώμενα της εταιρίας. Συνεπώς, αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν τα δικαιώματα ασκούνται από την προβλεπόμενη στο νόμο ή καταστατικό μειοψηφία και πλειοψηφία της εταιρίας, συγκριτικά με την άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων του μετόχου.¹⁴¹

Ως προς την πλειοψηφία η υποχρέωση εταιρικής πίστης ενεργεί προς το σκοπό της προστασίας του εταιρικού συμφέροντος, ενώ ως προς τη μειοψηφία προς το σκοπό της προστασίας του μεμονωμένου μετόχου. Εξ αυτού συχνά στην εταιρική πράξη στις «μικρές» ανώνυμες εταιρίες εφαρμόζονται συχνά αναλογικά ως προς τις εσωτερικές σχέσεις των μετόχων διατάξεις των προσωπικών εταιριών.

Η υποχρέωση εταιρικής πίστης δεν απορρέει από εσωτερικές σχέσεις μεταξύ των μετόχων αλλά από το καταστατικό ως οργανωτική σύμβαση προς επιδίωξη του κοινού εταιρικού σκοπού. Συνεπώς, θα πρέπει η εν λόγω υποχρέωση να ερμηνευτεί κατά τρόπο σύμφωνο με την ελαστική και κατ'εξαίρεση εφαρμογή των περιορισμών των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας, ώστε να μην αποτρέπεται η υλοποίηση της αποστολής τους, ήτοι η προστασία των μετόχων της μειοψηφίας. Ορθότερη κρίνεται μια συνδυαστική εφαρμογή, καθώς ο απώτερος σκοπός τους είναι κοινός, ήτοι η διαφύλαξη του εταιρικού συμφέροντος.

3) Η καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας

Τα κριτήρια, με βάση τα οποία ο νομοθέτης διαμορφώνει και ρυθμίζει τα δικαιώματα της μειοψηφίας με το πέρασμα του χρόνου μεταβάλλονται. Ενώ ως βάση παραμένει η ενίσχυση της πληροφόρησης των μετόχων και συνακόλουθα η ενδυνάμωση της θέσης της μειοψηφίας προς την ορθότερη και αποτελεσματικότερη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων, σήμερα κατά τη ρύθμιση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας αξιολογούνται ως άξια προστασίας και άλλα συμφέροντα.

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας συνδέονται πλέον και με στοιχεία όπως η ασφάλεια των εταιρικών συναλλαγών καθώς και λοιπά στοιχεία νομοθετικής ή οικονομικής πολιτικής. Συνεπώς, αποκτά ιδιαίτερο βάρος ο κίνδυνος κατάχρησης των δικαιωμάτων εκ μέρους των μετόχων, ο οποίος κατά την κρίση του νομοθέτη, είναι εντονότερος όταν το δικαίωμα απονέμεται στο μέτοχο ατομικά.¹⁴² Εξ αυτού, λοιπόν, ο νομοθέτης δεν προβαίνει ευχερώς σε

¹⁴⁰ Αθανασίου, Μέτοχοι, παρ. 875 επ., 887 επ.

¹⁴¹ Καραμανάκου, Η υποχρέωση πίστης, 2013, σελ. 178 επ.

¹⁴² Μηνούδη/ Ebenroth, Η διαμόρφωση του δικαιώματος αιτήσεως πληροφοριών, ΕΕμπΔ 1970, 337 επ.

διαμόρφωση νέων δικαιωμάτων της μειοψηφίας, ούτε σε δραστικές αλλαγές ή ενίσχυση της θέσης της.¹⁴³

Συνεπώς, ο κίνδυνος κατάχρησης των δικαιωμάτων της μειοψηφίας οδηγεί το νομοθέτη σε μία τάση προστασίας της εταιρίας από την απότομη ενδυνάμωση της μειοψηφίας. Η τάση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι στο ισχύον δίκαιο επικρατεί η μορφή της πολυμετοχικής ΑΕ. Εξ αυτού ο νομοθέτης στηριζόμενος στην κεφαλαιουχική αρχή απονέμει τα περισσότερα δικαιώματα στην κεφαλαιουχική μειοψηφία της εταιρίας αντί στο μεμονωμένο μέτοχο.

Ωστόσο, ουσιαστικά ο κίνδυνος παραγκωνισμού της άρχης της πλειοψηφίας κατά τη λήψη των αποφάσεων είναι μικρός. Τα δικαιώματα της μειοψηφίας θα πρέπει να διαμορφώνονται με γνώμονα την πραγματική πληροφόρηση όλων των μετόχων και ελέγχου της διοίκησης της εταιρίας προς το σκοπό της εύρυθμης λειτουργίας της.

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας κρίνονται αναγκαία ακριβώς επειδή δεν προβλέπεται στο ισχύον δίκαιο άλλος μηχανισμός προστασίας των μετόχων αμέσως έναντι της διοίκησης της εταιρίας. Οι μέτοχοι δεν δύνανται να στραφούν απευθείας κατά των μελών του ΔΣ για τυχόν πλημμελή διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων. Συνεπώς, η λειτουργία των δικαιωμάτων της μειοψηφίας ως αντίβαρο της δεσποτικής πλειοψηφικής εξουσίας αποκτά βαρύνουσα σημασία για την ομαλή λειτουργία της εταιρίας προς επίτευξη του σκοπού της. Γι' αυτό το λόγο ακριβώς οι περιορισμοί των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας θα πρέπει να είναι οι απολύτως αναγκαίοι και οι πιο ελαστικοί.¹⁴⁴

Σημειωτέον, επίσης, ότι οι κίνδυνοι τυχόν καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας συνδέονται αποκλειστικά με την εσωτερική λειτουργία της εταιρίας. Ο μέτοχος δεν δύναται να αναζητήσει απευθείας την ευθύνη τυχόν τρίτου συναλλασσόμενου με την εταιρία.¹⁴⁵ Εξ αυτού κρίνεται ότι οι γενικοί περιορισμοί του ισχύοντος ιδιωτικού δικαίου σε συνδυασμό με τους ειδικούς περιορισμούς των κατ' ιδίαν δικαιωμάτων της μειοψηφίας είναι επαρκείς για την προληπτική αντιμετώπιση του κινδύνου κατάχρησης των δικαιωμάτων.

Ο νομοθέτης προκειμένου να περιστείλει το ενδεχόμενο του κινδύνου κατάχρησης χρησιμοποιεί σταθερά ως κριτήριο διαμόρφωσης των δικαιωμάτων της μειοψηφίας την κατοχή εκ μέρους των ασκούντων μετόχων ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου. Με την τάση αυτή αγνοεί όμως την επιτακτική ανάγκη για ενίσχυση της δυναμικής θέσης της μειοψηφίας έναντι της παντοδυναμίας της πλειοψηφίας. Ο νομοθέτης τείνει να έχει ως πρότυπο τη μεγάλη ανώνυμη εταιρία, η οποία όμως στην ελληνική πραγματικότητα σπάνια συναντά κανείς.

Εξάλλου, ως προαναφέρθηκε, τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας αφορούν τις εσωτερικές σχέσεις μετόχων και διοίκησης της εταιρίας, δεν αποτελούν απειλή για τις εσωτερικές συναλλαγές αλλά αποβλέπουν σε μια εξισορρόπηση των εσωτερικών σχέσεων της εταιρίας. Συνεπώς, η διαμόρφωση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας στη βάση της κεφαλαιουχικής αρχής και η προϋπόθεση της κατοχής ορισμένου ποσοστού του μετοχικού

¹⁴³ Περάκης, Το νέο δίκαιο της αε, 2007, σελ. 28 επ.

¹⁴⁴ Τσιριντάνη, Προς μεταρρύθμισιν του δικαίου της αε, Η προστασία της μειοψηφίας, ΕΕΝ 1959, 425 επ.

¹⁴⁵ ΕφΑΘ 10381/1988 ΝοΒ 1989, 747

κεφαλαίου περιορίζει τις δυνατότητες άσκησης των δικαιωμάτων και τα μέσα για την υλοποίηση του σκοπού τους και την προώθηση των συμφερόντων της εταιρίας.

Μάλιστα, στην κεφαλαιουχική αρχή στηρίζεται και η εξουσία της πλειοψηφίας, οπότε κρίνεται ορθότερο και προτιμότερο η διαμόρφωση της προστασίας της μειοψηφίας να θεμελιωθεί παράλληλα και σε διαφορετικές βάσεις και αξίες. Η συμβολή έκαστου μετόχου στα εταιρικά δρώμενα δεν μπορεί να εξαρτάται αποκλειστικά από τον αριθμό των μετοχών που κατέχει.¹⁴⁶

Η ρύθμιση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας με βάση το αντιπροσωπευόμενο από τους μετόχους ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου, ως οργανωτική αρχή του ισχύοντος δικαίου της ΑΕ, ουσιαστικά εξυπηρετεί την αρχή της κεφαλαιουχικής πλειοψηφίας και συνδέεται με την υπό στενή έννοια διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων. Εν αντιθέσει, τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας αφορούν την υπό ευρεία έννοια διοίκηση της εταιρίας και αποβλέπουν στην ολοκληρωμένη πληροφόρηση των μετόχων και στον αποτελεσματικό έλεγχο της υπό στενή έννοιας διοίκησης.

Κατά την κρατούσα αντίληψη, η εκπροσώπηση ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου από τους δικαιούχους μετόχων των δικαιωμάτων της μειοψηφίας εξηγεί και την έκταση του περιεχομένου τους και τον κίνδυνο κατάχρησης που τα συνοδεύει.¹⁴⁷ Ωστόσο, από καμία διάταξη του νόμου ούτε από την τελεολογική ερμηνεία του δικαίου της ανώνυμης εταιρίας προκύπτει ότι μόνο οι μέτοχοι που αντιπροσωπεύουν ορισμένο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου έχουν συμφέρον στην ενημέρωση για την πορεία της εταιρίας και αποβλέπουν στην εύρυθμη λειτουργία της και στην ευόδωση του σκοπού της. Ο νομοθέτης κινείται με βάση την κερδοσκοπική ανώνυμη εταιρία και το «μόνιμο» μέτοχο, ωστόσο δεν αποκλείεται και ένας μέτοχος με μικρότερο αριθμό μετοχών να επιδιώκει ένα μόνιμο κέρδος από τη συμμετοχή του. Εξάλλου, ο μέτοχος που είναι κάτοχος ενός πλειοψηφικού πακέτου εντάσσεται και στην πλειοψηφία της εταιρίας και δεν αποκλείεται να αποβλέπει κατά περίπτωση και στην ικανοποίηση ιδίων συμφερόντων.

Συμπερασματικά, λοιπόν, τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας, τα οποία λειτουργούν ως θεσμικό αντίβαρο στην κυριαρχία της πλειοψηφίας θα πρέπει να θεμελιωθούν και σε βάσεις διαφορετικές από εκείνες, στις οποίες εδράζεται η αρχή της πλειοψηφίας, καθώς αυτά αφορούν την υπό ευρεία έννοια διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων και παρέχουν στους μετόχους πρόσθετη πληροφορία και έλεγχο της διοίκησης της εταιρίας. Συνεπώς, ο τρόπος να επιτευχθεί η εξισορρόπηση των εσωτερικών δυνάμεων στο πλαίσιο της ανώνυμης εταιρίας προς την εύρυθμη και ομαλή λειτουργία της δεν είναι μόνο η θέση φραγμών και ορίων στην άσκηση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας αλλά πρωτίστως η αναζήτηση νέων βάσεων και αρχών, επί των οποίων αυτά θα εδραιωθούν και θα επιφέρουν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.¹⁴⁸

Συμπέρασμα – Κρητική επισκόπηση

Στο πλαίσιο του ισχύοντος εταιρικού δικαίου υφίσταται η διάκριση των δικαιωμάτων του μετόχου σε δικαιώματα διοίκησης και δικαιώματα περιουσίας. Τα δικαιώματα διοίκησης του μετόχου, στα οποία εντάσσονται τα δικαιώματα ενημέρωσης, ως αυτά διαμορφώνονται στο

¹⁴⁶ Αθανασίου, Μέτοχοι, σελ. 294

¹⁴⁷ Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας, 2^η, σελ. 17 επ.

¹⁴⁸ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 87-110

άρθρο 141 του Ν.4548/2018 εξυπηρετούν τη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων, της εταιρικής περιουσίας και εν γένει των μετοχικών σχέσεων. Αυτά απονέμονται είτε στο μεμονωμένο μέτοχο, υπό την έννοια ότι αρκεί και η κατοχή μίας μετοχής είτε συνδέονται με την εκπροσώπηση ορισμένου ποσοστού του μετοχικού κεφαλαίου από τους αιτούντες.

Είτε διαμορφώνονται ως ατομικά δικαιώματα του μετόχου είτε ως δικαιώματα της μειοψηφίας, υπό την έννοια ότι αυτά προϋποθέτουν την κατοχή ορισμένου μεριδίου μετοχικού κεφαλαίου, ο σκοπός που εξυπηρετούν τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας είναι κοινός. Ήτοι αποβλέπουν στην προστασία του μετόχου, ως φορέα της μετοχικής σχέσης από την παντοδυναμία της πλειοψηφίας με στόχο την ισορροπημένη και ομαλή λειτουργία της ΑΕ προς επίτευξη του σκοπού της.

Λόγω της ισχύουσας αρχής της ετεροδιοίκησης της ΑΕ ο μόνος τρόπος συμμετοχής των μετόχων στη διαχείριση της εταιρίας είναι δια της σύμπραξης τους στο σχηματισμό της εταιρικής βούλησης στη ΓΣ. Από το σκοπό των διατάξεων που ρυθμίζουν τα δικαιώματα συμμετοχής του μετόχου στη ΓΣ και ψήφου οφείλουμε να διακρίνουμε το σκοπό των διατάξεων που ρυθμίζουν τα δικαιώματα ενημέρωσης του μετόχου. Τα τελευταία εντάσσονται στα δικαιώματα της μειοψηφίας της εταιρίας και ως τέτοια αποβλέπουν καταρχήν στην προστασία των συμφερόντων της μειοψηφίας και του μετόχου. Ωστόσο, ως άξια προστασίας κρίνονται μόνο όσα συμφέροντα προτάσσει ο νόμος και το καταστατικό και αυτά δεν δύναται να είναι τα ιδιοτελή δικαιώματα του μετόχου αλλά μόνον όσα ποιοτικά ταυτίζονται με τα συμφέροντα και των λοιπών μετόχων, ήτοι της εταιρίας.

Ο νομοθέτης αναγνωρίζοντας στο πλαίσιο της ΑΕ δικαιώματα στη μειοψηφία αποδέχεται την ύπαρξη εσωτερικών συγκρούσεων καθώς και το γεγονός ότι το εταιρικό συμφέρον δεν συμπίπτει πάντοτε με τις επιλογές της πλειοψηφίας. Συνεπώς, τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας καταρχήν εξυπηρετούν τα συμφέροντα του μετόχου συγχρόνως όμως αποβλέπουν και στην ικανοποίηση του εταιρικού συμφέροντος, υπό την έννοια ότι το τελευταίο συνιστά τον απώτερο σκοπό και ταυτόχρονα όριο άσκησης των δικαιωμάτων της μειοψηφίας.

Σε κάθε περίπτωση προέχει η *in concerto* εξακρίβωση του εταιρικού συμφέροντος και η αντίστοιχη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων. Ο εταιρικός σκοπός δεν δύναται να υλοποιηθεί ούτε με την αναγνώριση υπέρτατων εξουσιών στη μειοψηφία αλλά ούτε και με την άκριτη κυριαρχία της πλειοψηφίας. Απαιτείται μία αξιολόγηση και στάθμιση ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης, ώστε να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία της εταιρίας και ο εταιρικός σκοπός να είναι πράγματι επιτεύξιμος. Με άλλα λόγια απαιτείται μια συνδυαστική εφαρμογή των διατάξεων περί τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας με τις λοιπές διατάξεις του Ν.4548/2018 και το εν γένει κανονιστικό και καταστατικό πλαίσιο της συγκεκριμένης κάθε φορά ΑΕ.

Τα δικαιώματα ενημέρωσης της μειοψηφίας εντάσσονται στην υπό ευρεία έννοια διοίκηση της εταιρίας, ωστόσο διαφέρουν από τα λοιπά διοικητικά δικαιώματα του μετόχου ως προς τα χαρακτηριστικά και την αποστολή τους. Πρόκειται για «αντι-εξουσίες» των μετόχων της μειοψηφίας θέτοντας εν αμφιβολία την ταύτιση του εταιρικού συμφέροντος με την πλειοψηφία της εταιρίας και εκφράζοντας το εταιρικό συμφέρον από μία διαφορετική, ωστόσο σφαιρική, πληρέστερη και ορθότερη για το σύνολο της εταιρίας οπτική.

Δέον να επισημάνουμε ότι η μειοψηφία, ως φορέας των δικαιωμάτων ενημέρωσης σε καμία περίπτωση δεν μετατρέπεται σε όργανο της εταιρίας. Αντίθετα, τα δικαιώματα ενημέρωσης στρέφονται κατά του ν.π. της εταιρίας και βαρύνουν τα διοικητικά της όργανα. Στηριζόμενα στην αρχή της ίσης μεταχείρισης των μετόχων και στη μετοχική ιδιότητα ικανοποιούνται εντός της ΓΣ και παρέχουν πληροφόρηση ίδιου περιεχομένου για όλους τους μετόχους.¹⁴⁹

Το ισχύον δίκαιο της ΑΕ στηρίζεται στη διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων και λήψης των σχετικών αποφάσεων από τα συλλογικά όργανα με βάση την αρχή της απαρτίας και της πλειοψηφίας. Ωστόσο, η εσωτερική λειτουργία της ΑΕ είναι δυναμική, ως είναι και το δίκαιο που τη διέπει. Ως δυναμικό το νομικό πλαίσιο της ΑΕ εμπεριέχει διάφορες δυνατότητες ως προς τη διαμόρφωση της εταιρικής πραγματικότητας. Η ενδυνάμωση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας θα αποτελέσει εντός της ισχύουσας εταιρικής πραγματικότητας σημαντικό αντιστάθμισμα της παντοδυναμίας της πλειοψηφίας και αποτελεί αδήριτη ανάγκη τόσο από ηθική όσο και από κοινωνικοοικονομική σκοπιά, δεδομένου ότι το εταιρικό συμφέρον δεν συμπλέει πάντοτε με το συμφέρον της πλειοψηφίας.

Η ενίσχυση της θέσης της μειοψηφίας εντός της ΑΕ θα επιτρέπει την ισόρροπη και ομαλή εσωτερική της λειτουργία αλλά θα εξασφαλίσει και την εμπιστοσύνη των τρίτων προς αυτή. Η εταιρία λειτουργώντας με βάσεις πιο δομικές και ουσιαστικές θα βρίσκεται πιο κοντά στην υλοποίηση του σκοπού της.

Συνεπώς, τα τυχόν όρια στην άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας προκύπτουν αβίαστα από την ανάγκη για εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης και προστασίας του εταιρικού συμφέροντος. Αναγνωρίζοντας, λοιπόν, τη ζωτική σημασία των δικαιωμάτων ενημέρωσης της μειοψηφίας προκύπτει ότι τα όρια άσκησης τους θα πρέπει να είναι ελαστικά, κρινόμενα και εφαρμοζόμενα κατά περίπτωση, ώστε ο περιορισμός των δικαιωμάτων μειοψηφίας πράγματι να συμβαδίζει με τη διαφύλαξη του εταιρικού συμφέροντος.

Παρότι, λοιπόν, η προστασία της μειοψηφίας αποτελεί σπουδαιότατη αξία του δικαίου της ΑΕ και βασική κανονιστική αρχή, στο πλαίσιο του ισχύοντος δικαίου αυτή προβλέπεται μόνο σε προκαθορισμένες περιπτώσεις στο νόμο ή στο καταστατικό και δεν αποκτά τη μορφή θετικού κανόνα δικαίου. Εν αντιθέσει, μόνον τα δικαιώματα της μειοψηφίας και εν προκειμένω τα δικαιώματα ενημέρωσης ρυθμίζονται στο δίκαιο της ΑΕ με τη μορφή των θετικών κανόνων δικαίου.¹⁵⁰ Αυτά διαμορφώνονται στο νόμο ως δικαιώματα εταιρικής διοίκησης. Η άσκηση τους αποβλέπει στην ικανοποίηση και άλλων ομάδων συμφερόντων και κυρίως των συμφερόντων των μετόχων της σχηματιζόμενης μειοψηφίας.

Τέλος, δέον να επισημάνουμε ότι τα ιδιαίτερα δικαιώματα της μειοψηφίας, στα οποία εμπεριέχονται και τα δικαιώματα ενημέρωσης του άρθρου 141, που αποτέλεσα αντικείμενο μελέτης του παρόντος έργου, διακρίνονται σαφώς όχι μόνο από τα λοιπά δικαιώματα διοίκησης αλλά και από τα δικαιώματα του κατ' ιδίαν μετόχου, τα οποία με βάση τη ρύθμιση του νόμου απονέμονται προσωπικά σε μέτοχο ή μετόχους αποκλειστικά για προσωπικό τους όφελος.¹⁵¹ Τα τελευταία εξυπηρετούν διαφορετικό σκοπό.

¹⁴⁹ Ιωάννης Π. Μάρκου, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας για πληροφόρηση και για έλεγχο, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ.

¹⁵⁰ Μηνούδη / Ebenroth, Η διαμόρφωσις του δικαιώματος αιτήσεως πληροφοριών, Μελέτες ΕμπΔ 2000, 99 επ.

¹⁵¹ Ψυχομάνης, ΔικΕμπΕτ, γ' έκδοση, σελ 399 επ.

Τα δικαιώματα του άρθρου 141 είναι ιδιαίτερα, ήτοι είναι αναφαίρετα χωρίς τη συναίνεση του δικαιούχου, καθώς ρυθμίζονται σε αναγκαστικού δικαίου διατάξεις. Ο σκοπός τους είναι αρχικά η αναχαίτιση της απόλυτης και απεριόριστης πλειοψηφίας, η συμμετοχή της μειοψηφίας στη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων και συνακολούθως η προστασία των συμφερόντων της. Ωστόσο, δέον να επισημάνουμε ότι απώτερος σκοπός των δικαιωμάτων του άρθρου 141, ο οποίος τους αποδίδει και την ιδιαίτερη και βαρύνουσα αξία τους εντός του νομικού πλαισίου της ΑΕ είναι η εξισορρόπηση των δυνάμεων της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας προς την επίτευξη της ομαλής λειτουργίας της και την ολοκλήρωση της δια της υλοποίησης του εταιρικού σκοπού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου, Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, 2010

Γεωργακόπουλος, Το δίκαιο των εταιριών Α.Ε, 1991

Καραμανάκου, Η υποχρέωση πίστης, 2015

Μαρίνος, Ζητήματα από το νέο δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, 2009

Μάρκου, Εγχειρίδιο εμπορικού δικαίου, Ι, Βασικές έννοιες, 2008

Μούζουλας, Ο Ν 3604/2007 για την αναμόρφωση και τροποποίηση του ΚΝ 2190/1920, 2008

Παναγιώτου, Εμπορικό δίκαιο, 2019

Παναγιωτοπούλου, Εις ΑΕ, τόμος ΙΙ, 2013

Παπαπαναγιώτου, Άσκησης του δικαιώματος πληροφόρησης, τ. Δ', 2005

Παπαπαναγιώτου, Δημοσιότητας και πληροφόρησης εις ΑΕ, τόμος Γ', 2005

Πασιάς, Το δίκαιον της Ανώνυμης Εταιρίας, τόμ. Ι, 1955, τόμ. ΙΙ, 1969

Περάκης, Το νέο δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, 2007

Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, 6^η έκδοση, 2006, 8^η έκδοση, 2018

Ν. Ρόκας, Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας εις το δίκαιον της ανωνύμου εταιρίας, 1971

Σπυρίδωνος, Τα δικαιώματα της μειοψηφίας στην ανώνυμη εταιρία, 2001 και β' έκδοση, 2016

Τριανταφυλλάκης, Το συμφέρον της επιχείρησης ως κανόνας συμπεριφοράς των οργάνων της ΑΕ, 1998

Τσιριντάνης, Στοιχεία εμπορικού δικαίου, τεύχος β', στ' έκδοση, 1964

Ψυχομάνης, Δίκαιο εμπορικών εταιριών (μετά το Ν 4072/2012), 2013

